

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Provincia Pervana.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-67086](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-67086)

P R O V I N C I A

P E R U A N A .

VO PRIMVM ANNO an-
 nalescribere cōpimus, resque
 duorum annorum octogesimi
 sexti septimique coniunximus,
 anno videlicet abhinc tertio,
 non paruus a me labor susce-
 ptus est in explicandis capitibus, quæ non e di-
 gestis commentarijs, vt fert consuetudo, sed ex
 multarum exemplis litterarum, fuere confi-
 cienda. Nunc distinctius accipi res anni octo-
 gesimi septimi: annorum præterea duorum con-
 sequentium, octaui et noni: de quibus iunctim
 scribemus. Ac de octogesimo quidem septimo
 non repetam, quæ sunt clare perscripta: si quid
 esse videbitur, quod afferat maiorem lucem
 narrationi, seu voluptatem audientibus, addi-
 to breui admonito, ne lateat quod agitur, suis
 locis reddemus: sed, meo more, simpliciter tan-
 tum, vt res ipsa intelligatur. igitur, ab hac velu-
 ti præfatione, rem ipsam aggredior.

LABORAVNT in Peruana Prouin-
 cia, posteriore anno: recentiore enim nume-
 rum magis animus audire expetit: sex Colle-
 gijs, Residentijs tribus, tribus item Missioni-
 bus, socij centum octoginta nouem. In Colle-
 gio Limensi cum adnexo Nouitiatu octoginta
 septem:

septem: in Cuschenſi tres et viginti: in Potoſi-
 no, et quod proxime acceſſit, Chitenſi, terni-
 deni: in Arequipenſi duodecim: decem in Lu-
 lienſi: in Sancti Iacobi duo: in Miſſione ad San-
 ctam Crucem quinque: in Tucumana tres: to-
 tidem in nouo regno Granatenſi. Priore anno
 demortui ſex. Poſteriore decem. Illo, in eorum
 vicem ſubſtituti viginti quattuor: hoc vero, no-
 uem. Sed auxit numerus ſubſidio ſociorum ex
 Hiſpania venientium, qui omnes incolumes læ-
 tique Limam appulerunt, per uigilio beati An-
 dreæ: tribus exceptis, qui Carthagine flexe-
 runt in Granatenſe regnum: et quodam alio,
 qui cum Panamæ remanſiſſet, paulo poſt morte
 ſublatus eſt. In hac porro nauigatione, ſiue in
 nauis ipſa, ſiue, cum aduerſa tempeſtate quie-
 ſcendum fuit, in aliqua terra, excitandis ad Dei
 amorem, erudiendiſque conuectoribus, remi-
 gibusque, verbo et exemplo, noſtrorum indu-
 ſtria et vigilantia, quæ debuit: diceres Colle-
 gium, et puſillam urbem vna nauigare: ita di-
 ſtributis temporibus, muneribusque, diuiden-
 te horas nautico ſigno, nullum fere prætermi-
 tebatur, quantum patiebantur anguſtiæ loci ac
 temporis, quaſi urbanam erga multitudinem,
 officium noſtræ Societatis. ad Dominicam in-
 ſulam cum claſſis applicuiſſet, nauæque, quan-
 tacumque quiete temporis ſimul corpora reſi-
 cerent, animosque longa nauigatione defatiga-
 tos, noſtri in littore plicalitem aram expoſue-
 runt,

runt, vbi vno sacrificante, communicarunt ceteri, insigni prorsus spectaculo. nemo enim aspicebat, quin cogitaret, non sine lacrimis, immaculatam hostiam, et incruentum sacrificium offerri Deo, in illo tractu, vbi truces homines ac feri, luporum animos et inexplebiles sanguinis habentes, ipsorum etiam barbari barbarorum, humanis corporibus vescerentur. Carthagine, a matrona quadam nobili et opulenta, ægre et cunctanter, nec nisi Prætoris iussu excepti sunt: apud eam cum essent, ita emollierunt immitem animum mulieris, comitate et alloquijs officia prouocantes, vt recedentibus non solum recusaret omnem mercedem domus conductæ, sed vltro cunctas opes, ipsumque adeo filium puerum optimæ indolis quem habebat vnicum, Societati offerret. Atque hæc vniuerse. Nunc singula persequamur.

COLLEGIVM LIMENSE.

A MAXIMO HVIVS Prouinciæ Collegio quasi a capite ac seminario, plurima in proximorū salutem officia extitere: multique e nostris, sacris ordinibus initiati, ad adiuuādos alios in varijs locis, vt succederent veteranis nouitij, fessis integri, de more submissi. ac sedecim quidē anno priore: quo etiā sacerdos vnus, post quā sex et triginta annos in Societate expleisset, grāde omnino spatiū mortalis æui, defatigatus

tigatus magis, quam saturatus laboribus pro
 Christo susceptis, ad eorum præmium euola-
 nit. Nullum est Societatis munus, quod non di-
 ligentissime obeatur a nostris. Triplici homi-
 num generi operam nauant, Hispanis, Indis,
 Aethiopibus. Horum capita amplius decem
 millia censentur. rudi omnes et agresti homi-
 nes ingenio, et ad cæleste conuiuium compel-
 lendi. Indorum mitius est genus, et ad pietatem
 propensius. ad hos atque ad illos, diebus Do-
 minicis quaternæ conciones, in templo foris-
 que, corrogantibus vndecumque fratribus
 quantam maximam possunt multitudinem, ha-
 bentur. Vtrorumque Sodalitates domi nostræ:
 et prælucent sodales reliquis virtute, et exem-
 plo: horum admonitu, nostri occurrunt plerum-
 que multorum nequitia, obscenis ludis, ebrie-
 tati maxime: est enim gens plurimum effusa in
 vinum, quo plerumque incaléscente, excitantur
 sanguinæ rixæ. Catechesis Quadragesima
 feruet, cum sequestra æstate litterarum studia
 proferuntur: etsi posteriore anno, ad aliquod
 tempus res Scholastica intermissa, fauente pe-
 ste: reuocata deinde, pluribus discipulis morte
 amissis. Congregatio quæ sibi beatae Virgi-
 nis sine macula conceptæ præscripsit nomen,
 nouis aucta decretis Pontificijs, ad peccatorum
 veniam consequendam, donataque insu-
 per vno capite e sacro choro vndecim millium
 virginum, quæ morte vicerunt, permagnos in

pietate et doctrina processus habet. Seminarij
 Martiniani, quod inceptū perfectūque est sua-
 su nostrorum, maior nunc cura suscepta: de-
 gunt in eo iam duo e nostris, vt ope consilio-
 que adiuuent res Seminarij, animosque conui-
 ctorum: et spes est redditus propediem auctum
 iri. nam præter aureos millenos quingenos sta-
 tos ac follemnes, duo millia a rege Catholico
 perscripta dicuntur. ita imminuta cura rerum
 externarum, amplior erit collegarum nume-
 rus, et arctior illius Collegij disciplina. Non
 parum etiam auctum vectigal nostri Collegij,
 accessione hereditatis, quam vir nobilis mo-
 riens, et cum vxore in templo nostro sepultus,
 testamento reliquit. ea, nisi altera interuenis-
 set, huius Collegij fundationi, superioribus an-
 nis, satis videbatur futura. multum etiam ac-
 cessit ad ornatum templi: impensa omnis au-
 reum tribus millibus æstimetur: non minoris:
 nec vestem numero intextam auro, quam vir
 pius et locuples misit ad amictum sacerdotis,
 et altaris, sacro faciundo. Est e numero nostro-
 rum fratrum, vnus mirus artifex pingendi, vt
 eius nomen toto regno inclaruerit. is præci-
 pua Christi Domini mysteria rettulit in tabu-
 las viginti sex, altas vlnis vndenis, quindenis
 latas, quibus et ædem circumuestijt, tanta cum
 elegantia et cura, vt intuentium oculos longa
 teneant admiratione defixos, magna autem
 communiter omnium erga nos beneuolentia:

sed

sed et nonnulli infesti: e quibus vnus cum in sacerdotem nostrum quattuor ante annos graue crimen confinxisset, et perseueraret in contumacia, repentino correptus morbo, eundem accersijt, a quo cum esset supremis tribus sacramentis instructus, vocibus morientibus, retractauit dicta, idque voluit litteris consignari: conualuit postmodum, non sine miraculo, seque abdidit in cœnobium religiosorum. Nec minus hoc miraculum, quod quidam narrauit. Cum abstersisset confessione maculas mentis, eo ipso die, immemor propositi sese rursus fecidit: nocte quæ consecuta est proxime, tale est ei visum obiectum. Angelus tutelaris duos libros manu habebat, in vnum referebat nomina aeternis flammis addictorum, innumera: in alterum celo dignatorum, perpauca: atque ex hoc expunxit nomen ipsius, et transcripsit in illū: at is subito dolore ictus deleturum se lacrimis, et confessione peccatum quod admisit, pollicetur: cum faceret fidem, statim se translatum in priores tabulas esse conspexit. Sed hæc videlicet contrita, et cuilibet tempori cōmunia. repetemus quiddam anni posterioris proprium: ab hoc veluti exordio. Alter annus agitur, ex quo atrox pestilentia hanc oram vniuersam infedit: Carthagine primum se extulit, quæ Lima abest leucis septingentis versus Septemtriones: inde Chitū se extendit, Potosiumque ac Peruanam omnem regionem,

qua ad Austrum vergit, peruagata est: sic ut
 Chilense etiam regnum, haud procul freto Ma-
 gallanico, per horrificam stragem via sibi fa-
 cta penetrarit. iisdem fere locis, ut proxime est
 scriptum, non ita pridem tremuerat terra: ut
 vere constet philosophari affirmantes post ma-
 gnos terrarum motus fieri plerumque pesti-
 lentiam. sauum malum, ac funestum, quale
 numquam fuisse meminere homines: atque haud
 scio an litteræ testentur. Aliæ pestes, de qui-
 bus audiimus aliquid, aut legimus, certos in-
 tra terrarum tractus angustis finibus se tenue-
 re: hæc leucas amplius mille ducentas, a Gra-
 natensi regno ad Chilense, longe lateque per-
 uasit: illæ varietate temporum aut locorum ob-
 languerunt: quippe nec durarunt diu, nec um-
 quam fere aliter, nisi hieme exarsere: hæc vlli
 tempestati non cessit, circumque fere omnes
 terras depopulata est, situ licet ac natura di-
 stantes: earum aliæ nimio æstu torrentur: aliæ
 rigescunt frigoribus: sunt quæ perpetuis im-
 bribus inundant: arent aliquæ, ne leui quidem
 guttula inspersæ: sunt diuersa inter oppida va-
 stæ solitudines, longa telluris marisque spatia
 interiecta: hæc omnia pestis vno habuit ordi-
 ne, nec cuiquam loco pepercit: aliæ denique
 nullam hominum ætatem, aut condicionem e-
 ximiam habentes, vna lue quamplurimos com-
 prehendere: hæc, quod mirum sit, in indigenas
 dumtaxat sæuiens, corripuit omnes, quibus-
 dam

dam tantum exceptis, exacta ætate: Hispanos, et qui ex alijs gentibus erant accolæ, præterijt. Pustulæ erant immundæ, et papulæ ardentes, quibus quasi inustis, vt fit cum sacer ignis serpit per membra, rubebat corpus, et in prominentia vlcera in solidam crustam concredebant: eodẽ malo aridæ fauces, et ab alto trahentes grauem spiritũ, commista querela premebantur, vt exilem vocem et eluctantem vix redderent, infusum liquorem vix acciperent, et plerumque in os canaliculo inserto: sic periere multi anima interclusa: non pauci amisere vtraque lumina oculorum, multo plures alterũ, tabe erodente. genus morbi dixisses, grauius, quam vt oratio exprimere, acerbius, quam vt natura hominum perferre queat. tætrum e corpore odorem iaciebant omnes, nec nisi compressis naribus tolerabilem. et erant applicandæ aures ad fœda ora confitentium, vocis via septa vlceribus coeunte. rem omnino miseram, et ante hoc tempus inauditam. erant qui pellem sibi toto e corpore, erant qui e vultu, qui e manibus, membranam crusta obductam et fænie, deriperent. exuias tristes. infelicia simulacra, non homines videbantur, nec quicquam in illis præter vocem poterat agnosci. ægrotis domus repletæ, et funeribus, acerborum causam luctuum dolorũque, ac plurimam imaginẽ mortis, visu audituque simul attonitis afferebant. nec minus miserabile erat, quod vbi quis-

que ægrotare cœpisset, mærore statim ac desperatione prostratus, non magis recuperationem valetudinis, quam celeritatem mortis optabat. et nemo fere assisitebat, præter nostros, morienti, quod auidi contagia morbi metuerentur. quod si quis, officij causa, pudore victus aut misericordia, accederet, eodem gurgite abripiebatur mergendus: augebat faciem miseriarum, quod horrida cadauera, et miseranda, sine funebri cantu, aut campanarum pulsu, nedum sine exequijs, et pompa, festinatibus manibus exportantium obruebantur terra, ne mortuorum causa, moribundi deferrentur. trimestri spatio tria amplius millia Indorum Limæ extincta. Pleni fuere immensi laboris, hoc tempore, socij: super insitam curam, necessitate ipsa, quæ segnes quoque impelleret, stimulos addente. cum lucis principio egredientes domo sacro peracto, sacrosanctum oleum deferebant, inungendis infirmis: redibant cum Sol meridie se inclinasset: exibant iterum, et regrediebantur sub noctem: idem recurrebat opus cum Aurora diem ducente: quamquam ne nox quidem vacua erat, qua subinde accersebantur. Quod si, quæ hic a nostris ad Dei gloriam gesta, enumeranda essent, non maior appareret Ilias malorum ciuitatis, quam filua bonorum operum. quotus enim quisque ex affectis, non totius vitæ maculas confessione eluit? non omnia sacerdotis mandata libenter,

ter, prolixè, celeriter exhaustit? male parta restituerè, a turpi pellicatu se remouere, cum inimicis redire in gratiam, infidelem animũ, et quem hætenus Christianum nomen nudum obumbrauerat, lustralibus aquis purgare, communia erant. Magna vero res est, et ultra quam credi potest, admiranda, quantopere expeterent Indi sacramentum extremæ Vnctionis: quã sine illo exire metuerent. quod omnibus in locis similiter animaduersum. in Nosodochio, vbi per duos menses fuit sacerdos cum socio, auxilio laborantium, cum quaternos denos plus minus quotidie fœda lues auferret, Indus quidam, qui iam ex morbo videbatur conualuisse, contenta voce sacerdotem orat, ne patiatur se discedere non ante perunctum. cum sanæ mentis non haberetur, An non videtis, inquit, virginem pulcherrimam, quæ me in viam inuitat, admonetque supremæ vnctionis? non vanum fuit visum, aut irritum votum. vbi mos gestus petenti, decessit. et quamquam mihi destinatum est persequi breuitatem: hoc tamen loco reponam aliquid, licet ad annales minime pertinens, et leue fortasse memoratu, quod opinor non erit ingratum nostris, qui scrutantur secreta naturæ. Mulier grauida, cui, correpta cum esset morbo, detractus est sanguis venarum sectione, et cucurbitulis, fetum edidit prope maturum, qui in paruulo corpusculo, iisdem locis, quibus mater scarificata est ferro, cicatricum

tricum imaginem referebat. fuerit hæc breuis
egressio. E nostris, contacti peste quotquot
orti in his regionibus, præter fratrem vnum,
qui cum dies noctesque assideret decumbenti-
bus, eosque, ad corpora leuanda sanguine, et
manu curaret, et ferro, propter multorum sa-
lutem remansit intactus: de qua alioquin actû
erat, ipso laborante. Tres tamen e nostris, sa-
cerdos vnus, et fratres duo, peste amissi: etsi,
per idem ferme tempus, tres alij varijs affecti
morbis, sacerdotes duo, et frater vnus obi-
ere. Grauis in his omnibus iactura, sed in Patre
Hieronymo Portillo, vtique grauissima. Is pri-
mus Societatis nomen in has oras inuexit, ante
hos annos duos et viginti: is rem nostram mul-
tis in locis fundauit, auxitque. insignis vir pie-
tate, ac meritis, magna que apud omnes aucto-
ritate, quam ei cani quidem et rugæ, sed multo
magis integre sancteque acta superior ætas af-
ferebat: haud facile multos inuenias, qui se in-
uictos magis præstiterint a labore: tantæ vero
fuit, in conuertendis ad Deum hominibus, in-
dustria ac dexteritatis, vt ingentem nostris re-
liquerit luctum, et æmulationem virtutum:
quantum vero Indis mærorem ac desiderium,
deklarauerunt lacrimæ mulierum, virorumque
templum illud ybi sepeliendum erat corpus, mi-
seranda lamentatione complentium. Ceterum
in diuersa loca excursus sæpius a nostris. Cum
pestis consenuisset domi, et foris esset adulta,
sacer-

sacerdotes duo missi cum socio, ex Archiepiscopi præscripto, oppida quadraginta peragrarunt: quod si prætermisum fuisset, magnam partem qui decesserunt, sacramento confessionis, extrema omnes vnctione caruissent. igitur dum alter sacerdos, socio sermonum interprete, dat aures confitentibus, alter venatui animarum intentus cum iter facit per loca inuia et abrupta, aberrat a via, nec sine numine: incidit in hominem semiuivum, ac vix spirantem, quem simul atque auditum absoluit a peccatis, sacroque oleo ad pugnam extremã inunxit, vita destituit. et quamquã sæpe illorũ vita, in longo et laborioso itinere, cuius difficultas narrari vix potest, in extremum adducta est, laborem fructu pensante libenter omnia tolerabantur. nec minor fructus aliorum in alijs expeditionibus. Designatus Procurator huius Prouinciæ cum Romam nauigaret, in naui qua vehebatur, plurimum profuit conuectoribus suis. super cetera instituta, illud fuit non contemnendum; multorum mercatorum diuitum ludendi licentiæ coercendæ: vt nefas esset vltra certam quamdam summam lusum extendere: vt in Dei nomen violantes aut Cælitum, imponeretur multa, mox animarum, quæ purgante igne luunt commissa, alleuamento futura. Eundem sacerdotem præsentis mortis periculo eripuit bonitas diuina: maius æneum tormentum, dum in portu Panamæ, magna vi disploditur, lætitiæ signifi-

gnificandæ, dissiluit repentino impetu, sed proximum non attigit. Duo item patres cum socio Porosium destinati, sollemnibus Christi corporis ferijs, Guamangæ (vrbs Cuscum versus distat leucis octoginta) pedem fixerunt. dies hic posuerunt octo. Indorum vnus animos, alter Hispanorum, concionibus excitans, confessionibus expurgans: tam utilis iucundusque vterque vtrisque, vt eos ab se ciuitas inuita dimitteret: de domicilio Societati constituendo cogitaret. et assignabat vnus domum, ac trecenos aureos nummos, alter quadringenos: reliquum ciues ipsi concedebant: Indi ad ædificationem templi Collegijque operam et laborem pollicebantur. visum est non reijcere quidem, sed differre ad tempus, vt cresceret dilatione cupiditas, et hoc veluti experimento notior fieret constantia petentium. ita autem probarunt nostri operam suam Indis Hispanisque, vt eorum aduentus semper fuerint apparatus, et discessus acerbi.

C V S C H E N S E C O L L E G I V M .

INTER EOS, QVI dederunt se nostris meditationibus ad pietatem excolendos, quidam fraudatæ pecuniæ summam, quæ accederet ad aureorum duodecim millia, restituit. Permultorum iræ rixæque placatæ. Vidua primaria, quæ lucrosam sibi litem, sed iniustam, sextum

sexum iam annum aiebat, graui oppressa morbo, exigua in spe trahebat animam, et agi videbatur de illa, deque re aureorum trecentorum millium in iudicium adducta. ad eam cum se admitti cuperent nostri, aditu prohibebantur: bono tamen dolo cum irrepsisset sacerdos, frustra habitus, domum reuertitur: nempe ad expugnandam muliebrem pertinaciam septam auaritia, maior erat machina adhibenda: insequenti nocte pauidam et vecordem conscientia spectrum mariti perterrefacit: e vestigio sacerdotem accersit: de eius sententia, multis presentibus, testatur, nihil sibi esse iuris in eam causam, quæ habebatur controuersa: quin et aduersarijs quantum insumpsissent, iussit rependi. paucis post diebus valetudini restituta est: et nunc sacrosancta mysteria in templo nostro religiose frequentat. Præuæ consuetudines, quæ a paruis feminibus, irriguæ voluptate, ita altas radices egerant, vt viderentur excindi non posse, stirpitis euulsæ. hoc dum fit, fieri non potuit, quin offenderentur animi aliquorum. et fuit, qui de nostra fama detrahere cogitauit: idem autem percussus morbo, in eoque usus consilio auxilioque nostrorum, mentem ad saniora conuertit. Indorum salus (in vrbe quinquaginta millia, extra urbem intra trigesimum lapidem ducenta millia numerantur) strenue procuratur: et laborem compēsat tum fructus, tum ipsorum erga nostros beneuolentia

tia. confitentium priore anno (nam de posteriore dicetur suo loco) admirabilis concursus. ut, dum qui prius venire, prius expediuntur, plerisque quintumdecimum diem expectare contigerit: interea illorum animi Catechesi, et cibo corpora instaurabantur. etsi apud nos quotidie triceni pauperes, saepe etiam quadragenari aluntur: in his cæci aliquot sunt tanta memoria, ut (cum omnia didicerint quæ pertinent ad doctrinam Christianam, multa teneant exempla, quibus et illa gens maxime capitur, et præcepta firmanantur) rudiores instituunt. ij dimissi in varia oppida curionum rogatu, eisdem negotio præficiuntur. Sed iam communia omittantur. Manarij, gens est armis ferox, et seruitij insolita, montibus munita et siluis, quarum solitudinibus animi quoque instruuntur: sagittas armant veneno: atque ita gemino vulnere hostem infectantur: et non nunquam ingentem stragem Hispanorum edidere. Huc penetrauit vnus e nostris, Deoque duce effecit, ut aliqui eorum Christiana sacra complecterentur. ex ijs viginti, accepta fide publica, ad Coiam (ipforum lingua reginam sonat) accesserunt. est hæc vltimi regis filia, e nobilissima Ingarum stirpe, cum illustri proque in primis viro Martino Garzia, e gæte Loliolæa, qua Patrem nostrum Ignatium cognatione attingit, matrimonio iuncta: ad hanc igitur cum venissent, eique munera obtulissent,

quæ

quæ secum afferebant, ostenderunt legationis causam non esse aliam, nisi vt secū adducerent aliquos e Iesuitis, quibus magistris ad fidē vterentur: proinde orare eam, et obtestari, vt quādoquidem e suis olim regibus duceret genus, ipsorū ne legatio frustra esset: pollicita est illa, se, quantā posset operam daturam: agit ea de re cum Patre Rectore: mox etiam Manarij ad Collegium missi, et accepti peramanter a nostris, donatique: discessere deinde, vt referrent quid esset actum: redituri propediem, vt adducerent quos impetrassent: duos interea pueros Dynastarū filios obsides reliquerunt. Quod si ad eos datur aditus, qui hactenus fuit interclusus, spes quædā nos obtentat fore, vt magnū Euangelio ostium aperiatur. Ultra enim Manarios patefcunt regiones per amplæ sedentium in tenebris, et umbra mortis: nec nisi per illos est transitus: sed lux ipsa mundi viam se sequentibus: hi porro lucem in eam credituris ostendent. Templum octo ante annos inchoatum, absolutum est ea dignitate et amplitudine, vt hoc nouo terrarum orbe, fere nihil illustrius. ad illud supplicatum est in ferijs Christi corporis, tanta gratulatione populorum, et multitudine, vt prope excedat fidem. concurrebatur quasi ad communem lætitiā, vele remotis locis, ab Hispanis Indisque: et celebritas pompæ, et species templi insatiabilibus oculis lustrabatur a cunctis. Per ipsos octo dies, inter apparatus

ciuita-

ciuitatis, et sollemnia religionis, ludi magnifici ac splendidi erant instructi: simulacra edebantur pugnae, aliaque ludicra Indorum, patrijs insignibus veterum res gestas referentia. sed bidui tantum spectaculum fuit, horridum, caput attollente Inuidia, quae, ut saepe fit, vrget, qua potest, infamia intactos. data est in scena conuersio beatae Magdalena, tanta actorum venustate et elegantia, ut admirantium oculis lacrimae excuterentur: pronuntiatae orationes Hispanae Latinaeque apud Hispanos, Indicae apud Indos, a pueris Hispanis Indisque, aequa dicentium laude, et audientium approbatione. variae excursionis de more huius Collegij factae: magnique fructus percepti ex Indis: ut facile est persuadere illis, qui se amari intelligant. etsi etiam ipsi sunt Societatis nostrae amantissimi. leue est quidem quod sequitur: sed quoniam non ingratum erit auditu, nec ita longum, non erit narrare absurdum. Cœnobita quidam, ut ipse nobis postea retulit cum iucunda quadam hilaritate, cum iter faciens prima nocte diuertisset ad oppidum Indorum, ex similitudine nigri habitus tegente caput galero, et tenebris, acceptus pro nostro, humaneque tractatus est, res omnes, quae essent necessariae ipsi, iumentoque, multis hominibus certatim conferentibus: et intellexit ille errorem: sed quoniam utilem experiebatur, modestia vultus, et moderatione sermonis dissimula-

mulabat : verum , vt difficile est alienam personam diutius sustinere , nescio quid prodidit hominem : et simulatio patefacta : tum labi paulatim officia , et homines ipsi defluere : atque is , cuius modo cubiculum non capiebat cupidus obsequendi , ita derelictus est ab omnibus , vt et a quo ministraretur aqua , puerum desideraret : tantum est erga nos studium Indorum : quod et alias declararunt . Cum enim auditum esset , de matre vnus e nostris , quem ipsi vnice diligebant , demortua in Hispania , eius exequias , nobis inscijs , publice celebrarunt , sacerdoti etiam externo , qui id nobis narrauit , vt pro ipsius anima aliquoties sacrificaret , largam pecuniam obrulerunt . Hæc atque alia , Indorum erga nos beneuolentiam significantia , tanta sunt , vt noster labor in ijs excolendis , et obeundis oppidis , pro debito fere haberi possit . In quadam perlustratione oppidorum , sacerdoti nostro quiddam accidit , cuius narrationem paulo altius repetemus . Canonicus Cuschenfis , vir qui ætate et consilio ceteros anteibat , cum pro Episcopo diæcesim inuiferet , in sacerdotem quemdam , prout erat commeritus , animaduertit : quod cum iste , vt est fontium natura , qui supplicio affecti odere iudicem , grauius ferret , reponendæ iræ cupidus scenam in eum acerbi criminis parat , ex quo non modo fortunarum et opum , sed vitæ etiam et famæ in periculum veniret . cum ferueret

ueret accusatio, in accusatorē incidit noster, qui Cuschum iter intendebat causa iudicij: suspicatus id quod erat, hominem seducit remotis arbitris, et primum varijs sermonibus eius animum tentat: ad perterrefaciendum, grania affert exēpla, quibus a Deo affecti homines maledici: tum comiter sciscitatur, an quæ detulisset de Canonico, vera essent: cum vultu ille, atque voce, æstum præferens animi, incerta implicaret responsa, nec obscura apparerent indicia trepidæ conscientiæ: dein aperte hominem commonefacit, ne alterius famam lædendi libidine, suam ipse animam perditum eat, neue tantum concipiat scelus, quo, incertum an noceat alij, certissimum sese in exitium trahat. At ille modo numen horrescere, modo odium, vltionisque cupiditatem in consilium adducere, ratione illud, hoc ira suadente: sese miserrimum omnium, ac scelestissimum appellare: nunc frontem ferire, nunc femur: sæpius tamen eo reuoluebatur, vt diceret, malle se crudeliter excruciatum millies mori, feralibus inferorum flammis addici, quam inultum impunitumque desistere ab incepto: turpique opertum infamia, et probrosum, digito ostendi in omni vita. erumpebant interim lacrimæ, et, quasi tortore aliquo conscientiam interius cruciante, non loco, non mente consistere. implere hortum (ibi enim res agebatur) fremitu, gemituque, vt appareret certamen animi fluctuantis.

Quatri-

Quatriduum est in hac contentione consumptum: cum maxime arderet dimicatio, et propius noster abesset a victoria, aduersarium vacillantē admonet, vt confessione culpæ pacem veniamque a Deo impetret genibus flexis: cum perstaret nihilo fecius: Hic mane, inquit noster, dum ab eo precatum: valebit fortasse apud Deum, si minus persona, at certe causa rogantis. simul hoc: simul cōcedit in cubiculum proximum, et flagellum in manu, et in corpore plaga: quarum exauditus crepitus hominem repente mutauit, non sine Deo: exeuntem sacerdotem medium amplectitur, flens flentem: Me me, inquit, pater: adsum, qui feci: quin tu sine nocentem verberari: et flagellum de manu extorquet. Tum vero idem ingressus cubiculum, sic atrociter, nec finis memor, nec modi, se cedere, vt quater nostrum satis esse clamantem non audierit. ita irruptione fuit opus: et vis adhibenda. at ille deficientibus viribus, iacuit semianimis. cum affusa aqua reuocasset spiritum, sub vesperam, in parte domus quam maxime reducta, in locum remotum, atque abditum, ipse et sacerdos conueniunt, cum Præto- re oppidi, publicoque tabellione, et tribus præ- terea testibus. Hic ille crucifixi imaginem ma- nutenens, et prouolutus in genua, multis cum lacrimis precatur veniam a Deo, aperit cul- pam, et Canonicum, quem insectabatur, et quemdam præterea Indum liberat inuidia cri-

B b

minis

minis falsi. tum facta peccatorum confessione,
 conditoque testamēto, in quoddam cœnobium
 se abdit: id stabile ad pœnitentiam, id fidei vin-
 culum ratus . vulgavit hoc fama per totum re-
 gnum: Prætor is qui interfuerat, testes eius rei
 litteras, atque indices ad Proregem dedit: un-
 de etiam aucta existimatio Societatis . quam-
 quã eam solitis artibus dæmon oppugnare non
 destitit. sed nihil fictum diuturnum: veritas pa-
 tuit: et, vt cereretur, qui procerum regni et-
 ga nos esset animus, ea tempestas videtur e-
 xorta . damnatus impostor, qui et se ipse indi-
 cavit morbo correptus: eique pœna, nostris
 deprecantibus, quod oppido gratum quamplu-
 rimis fuit, imminuta . At sacri Quæsitores,
 quorum apud hæc gentes maxima potestas,
 edixerunt, ne quis in posterum religiosam ali-
 quam familiam propter inuidiam verbis obte-
 rat, neue cuiquam religiosorum propter simul-
 tatem obstrigillet . Atque hæc fere priore an-
 no . Nam posteriore pestilentia desæuijt, quæ
 et nostrorum auxit laborem, et vtilitatem de-
 promptit . igitur, cuius hætenus audiebatur
 strepitus in suburbanis, sub mensem Septem-
 brem torrentis more incubuit in urbem: con-
 uersi animi frequentibus nostrorum concioni-
 bus ad numen placandum, edictis supplicatio-
 nibus ad tēpla: et cū iam multi oppressi essent
 morbo, sacerdos publice cohortatus est om-
 nes, vt ægroti cura, et largitione sustentarētur.

eius

eius oratione commoti mercatores, eam procurationem sibi depoposcerunt, quam et sustinuerunt egregie per integrum mensem. Interim, ut in re misera, pulchrum erat videre, dominos famulis seruietes, consistentes ad lectum, et quasi essent ab agris, quæ morbus, aut necessitas ferret, seduloque, et assidue ministrantes laborantibus: et plerisque in domibus quinquagena, sexagena mancipia iacebant. at nostri, inter se regiones urbis partiti, ne qua supremæ opis indigeret, agros audire, oleo sancto inungere: quamquam hoc posterius, superfluo numero consentium, prætermisum. equo vehebantur medici, aliptæque animarum, iuuandæ festinationi: nec iam a mulieribus, puerisque lacrimantibus vocabantur, sed trahebantur certatim ad lectulos ægrotorum: ipsi autem non sacra solum præsidia, sed pugillares etiam e nucleis pineis, et e saccharo pastillos, ægrotantibus ferre: erat enim quidam e nostris, qui in sæculo fuerat medicamentarius: hic super alia, aquam linendis oculis, rosaceam, mulsam, ablucendis faucibus, exiccandis pustulis, vnguenta, aliasque confecturas parabat: eaque omnia ianitor multo mane quotidie petentibus dabat. Toto hoc tempore multæ res acciderunt, e quibus carptim nonnullas, et ut quæque memoria dignæ videbuntur, absolvam. Quidam in vitiorum cæno diu multumque volutatus incidit in morbum: tum secum peccata recogitans, et

B b

a

diui-

diuinæ diffidens clementiæ, fratris vxorem,
 cum qua turpiter vixerat, interimere, et cruen-
 tas deinde manus sibi afferre statuerat. igitur
 cum grauiter illam vulnerasset, sese in profun-
 dam paludem tentauit immittere: inde tamen
 cum reuocatus esset a quibusdam, quos factum
 non latebat, omnem respuebat medicinam: do-
 nec tandem admisit sacerdotem: itaque con-
 uersus est in pœnitentiam, vt postmodum con-
 ualescens dissolutam vitam cum religiosa mu-
 tarit. Alter cum multos iam annos in plura
 flagitia se ingurgitasset, morti proximus volēs
 confiteri, obstructis faucibus non poterat: im-
 ponit eius capiti sacerdos reliquiariam thecā,
 in qua frustillum sanctæ Crucis: tum ille libe-
 riore spiritu meante. Vbi istud, inquit, quod
 habes manu, pater, meo capiti infedit, loqui
 possum. tum confessionem peregit. Cum ad
 alium, qui varijs terre batur cacodæmonum
 monstris accessisset sacerdos, ipso in ingressu
 auditæ confusæ voces, mutuo excedere hortan-
 tium: simulque ingens motus excedentium. at
 ille peccatis pariter absolutus, molestiaque
 omni liberatus est. Vnus cum eodem morbo
 teneretur, Indorum superstitioni obnoxius, se-
 se e lecto proripiens, domum nostram se con-
 tulit, vt si moreretur, per ianuam baptismi in-
 grederetur in cælum. alius Indus Christianus,
 quasi mori certus, singulorum domos obibat,
 apud quos se offendisse olim recordabatur, pa-
 cem

cem, ab illis veniamque, mox etiam commea-
 tum petebat: quod in crastinum esset migratu-
 rus. veram fuisse præfagitionem mortis, rei
 exitus comprobavit. Sed et iuuenis quidam pe-
 ste tactus, ac metu mortis, dum admissas cul-
 pas deflet, Deumque orat, vt sibi condonet, pro
 magnitudine misericordiæ ipsius, videre visus
 virum aspectu habituque venerandum, in eius
 fletum irrumpentem, et contractis supercilijs
 affirmantem, nihil esse quod speraret vllius li-
 berationem culpæ, aut veniam errati: miseri-
 cordia videlicet diuina in iracundiam versa.
 Tum vero ægrotus sese miserum lamentari, su-
 blataque spe veniæ, de animæ salute actum es-
 se dicere: aderat parens, consolabatur ægrum
 animi, auertendo cogitationem a seueritate
 iudicis in clementiam patris: dum vel extre-
 mus halitus sit homini, in Deo sperandum. mæ-
 rentem interea, et inopem consilij, arctior som-
 nus amplectitur: ex quo non nisi post horas
 septem excitatus, rupit hanc vocem. Gratia
 magna Iesu Christo, qui me ex inferorum tene-
 bris eripuit, et e profundo lacu. Narravit post
 hæc nonnullos a se visos, et duos præter cete-
 ros (quos postea remotos longe in distantibus
 locis, certis nuntijs et litteris acceptum est
 diem suum obiisse) deploratis nouissime re-
 bus, miserum lacrimantes, cum horribili eiu-
 latu. addidit etiam a se alia audita visaque, quæ
 persequi longum esset. Ex Indis, quorum opera in

domesticis rebus utimur, domi nostræ decessere tres: eorū vnus ob vitæ innocētiam, mirāque simplicitatē omnibus carus, supremis temporibus correptus est somno, vt plerisque mortuus putaretur: experrectus deinde exposuit se per quietem vidisse amœnissimos hortos voluptarios; in quis pulcherrima virorum agmina mulierumque, in veste auro cruceque conspicua, plurima luce coruscantium: in his aliquot nostris sibi cognitos memorabat. Cum sacerdos noster hoc tempore inuectus publice in peccata causam malorum, admoneret homines, vt exterriti aliorum pœna, conuerterentur ad penitentiam, quod aduersa casuum non noceant, nisi præualeant illicita: quorum animos sanare debuit, exulcerauit: vt quisque erat sibi scelerum conscius, se notari putabat: nec clam ferebant iram aduersus admonentem: sed cum aliquot ex illis repentina morte corripuisset diuina ultio, in officio reliqui fuere. Ceterum in diuersa loca expeditiones susceptæ, earumque fructus fileantur: vnus quidem sacerdotis industria nonaginta a pellicibus auulsi. hoc sit positum gratia exempli, ex quo reliqua cōiectes.

COLLEGIUM POTOSINVM.

MONS POTOSIVS, ad cuius radices Potosium oppidum, cui nomen dedit, argenti metallis abundat, neque in alia parte terra-

terrarum, tot sæculis, tanta fertilitas: eam ob
causam Hispani hic multi, Indi longe plurimi,
occupati in opere faciendo: cuniculis per ma-
gna spatia actis cauatur terra ad lucernarum
lumina: multisque mensibus ab operis non cer-
nitur dies. eruuntur lapides, e quibus quartam
quamque partem argentum reperias. operarij
descendunt ad fodinas, rursusque ascendunt
per scalas penfiles e corio crudo, octingeno-
rum graduum millenumque, candelam fini-
stra, dextro humero portantes pondus permi-
sto argēto: quin etiam interdum illa altitudine,
ac longitudine ascensus, oboritur vertigo ocu-
lorum, tenebræque, et lassitudo etiam tanta, vt
deficientibus animis viribusque, decidāt non-
nulli: et reperti sunt, qui sese abiecerunt cum
onere, vt voluntaria morte depellerent mortis
metum. Quingenti, anno superiore, nocte, cui
dies Deiparæ nascēti sacer illuxit, dabant ope-
ram lapidi cædendo, cum interea collapsi for-
nices obstructo ore cuniculi, viam spemque om-
nem ademere exeundi. et iacebant in mærore,
ac tenebris, timore iam, atque opinione sua
æterna nocte damnati. fama est obtulisse se il-
lis dæmonem imagine Dynastæ, vt in se ma-
nus conuerterent, suadentis: melius consilium
vt se beatæ Virgini, cuius imago Copacabani
colitur, commendarent, menti sedit. et videre
illam visi, noua cum luce oculis speque animis
exorta: ita hac illacque discurrētibus dimotus

lapis aditum ad aliam fodinam ostendit : qua
singuli ingressi : neque enim erat capacior : et
mox ad optatum cæli lumen emerferunt : non
sine miraculo . eo ipso die , sollempni supplica-
tione , vt grates agerent liberatrici Deiparæ,
ad eius templum inter media gratulâtium ag-
mina processere lætantes . Breuis facti narra-
tio (etsi extra rem Collegij) quia pertinet ad
honorem Matris magnæ, prætermittenda non
fuit. Nunc propria videamus . Vnius e nostris
consilio vnus restituit aureorum vndecim mil-
lia: alter sex millia: terna millia non pauci: bina
millia multo plures . breuia hæc dictu , sed non
leuia æstimatu, si quis cogitarit, quam sit diffi-
cile, alienum , non dico reddere, sed facere ca-
piendi modum, vbi nulla est mensura cupiendi.
sublatæ inimicitia multorum, compressa etiam
pugna duas inter partes: et stabant vtrinque ar-
mati quinquageni. Vir quidam, quemmersum
in freto rei familiaris, desperationis fluctus a-
gitabat , cum captata solitudine apud Deum
deploraret de miserijs suis, et, vt sût immodici
in calamitate mortalium animi , conquerere-
tur se quasi neglectum , hanc vocem audire vi-
sus . Domo mea consilium pete : illa est refu-
gium calamitosorum . hic ille sumpta fiducia,
At quæ est domus tua ? Societas Iesu respon-
dit. Igitur confestim ad nos spei plenus: nec fe-
fellit euentus. Idem fere accidit alteri, sed dif-
simili fine . Flagitijs hic erat multis, et facinor-
ribus

ribus coopertus, nec se mutabat in melius impunita peccandi licentia: cum die quodam sub vesperam descenderet e monte argentifero, vidit hominem eo habitu, quo esse solent patibulo candidati, vocanti similem, manuque innuentem: sequitur inops consilij: cum paulum processisset, ad se redit: terrore subito Crucem Christi signat in fronte, et imago dilabatur: intellexit dæmonis ludibrium: e vestigio ad Collegium, ita exanimatus, ac tremens, ut neque vox, neque mens, neque lingua cōsisteret: postquam terror resedit, eius causam aperuit: neque ante discessit, quam peccatis absolueretur: dein leuitate humani ingenij ad flagitia plerumque præcipitis, metu recedente, priora scelera cumulat nouis: auctor est mulieri, qua turpiter utebatur, ut maritum interimat: neque occultum diu fuit parricidium: dedit pœnas infamis vxor cum duobus conscijs: ipse aliquamdiu se occultans, comprehensus tamen mortique addictus, ut narrabat, inter suprema, prodigij fidem impleuit. firmatus est ab vno e nostris sacerdotibus, quem acciri iusserat. Hic idem sacerdos, cum iter faceret aliquando, diuertit ad semirutas reliquias veteris cuiusdam ædificij, ut apparuit, Deo ducentem: nempe ibidem erant Indi circiter sexaginta: apud quos cum de more sermonem habet de rebus diuinis, reperit inquirendo, duos et viginti Christianæ religionis expertes. igitur adduxit

duxit omnes nostrum in prædium, quod aberat
 miliaribus sedecim: hic illos vigintiduos infor-
 mauit, abluitque baptismo: reliquos sacra con-
 fessione purgavit. sed et eodem loco frater
 vnus e nostris curator rei domesticæ in Indum
 incidit morti proximū, nondum Christi fide su-
 scepta: hic vbi interrogatus, præuiaque Cate-
 chesi instructus, baptizatus est, breui post tem-
 pore animam dedit. duo præterea sacerdotes,
 in excursionibus, septuaginta duos supra du-
 centos Christianos fecerunt. quodam in oppi-
 do Indus, furoris intolerandi, qui apud oppida-
 nos leues, et superstitioni obnoxios diuinum si-
 bi honorem poscens, se pro Deo venditabat,
 graui affectus supplicio est, vt errore alij libe-
 rarentur. sacerdos noster hoc loco, causarū que
 spectant ad fidem, quæstionibus præest: is cum
 concionatur in foro, hominem Luthero infe-
 ctum, (eum ne, de cuius insania modo dixi-
 mus, an alium, e capitibus transmissis non satis
 liquet: sed illum, vt suspicer inclinatur animus, et
 punitum propterea, quod atrocitati facinoris
 execrandi adimebatur liberatio pœnæ, etsi da-
 batur regressus ad pœnitentiam) ad meliorem
 sententiam reduxit. Idem sacerdos iuuenem
 Anglum cum Francisco Draco archipirata ar-
 cta propinquitate coniunctum (allisa naui ad
 ostium Argentei fluminis captus, cum alijs mul-
 tis perducebatur Limam) obuia comitate, nec
 falsa amoris significatione ita emollijt, vt pau-
 lo post

lo post Limæ hæresim eiuravit. Hæc fere prio-
re anno . Iam et de posteriore quædam subij-
cientur . Puer Indus vix quartumdecimum an-
num egressus , cum accepisset in quadam con-
cione (quinquæ habentur dies festis) quicum-
que non profiteantur Christianam fidem ad in-
ferorum supplicia detrudendos , concionatori
retulit , parentes suos adhuc versari in Genti-
lium erroribus: eosdemque postea obtulit salu-
tari aqua lustrandos . At matrona quædam
iamdiu innutrita cælestium præceptorum di-
sciplinis, nescio quam ob causam, an abiectio-
ne, et humilitate animi muliebris, amissa spe
cælestis vitæ, de præsentis etiam decedere pro-
perabat. igitur restim suspendit e tigillo, mox
obdita parte funiculi, altera firmiter in nodum
coacta, immisso capite laqueum induit: sed
dum pede altero fulcimentum repellit, vt re-
stis deiectu ponderis adstricta spiritum exclu-
dat, pulcherrimos iuvenes aspicit duos in can-
denti veste, cumque illis vnum e nostris sacer-
dotem, non incognitum sibi: his incusantibus
factum, mulieremque admirantibus, cur se per-
ditum iret, cum iactura tot bonorū fructuum,
quos seminarat in vita, funis disrumpitur: et ca-
dit ipsa similis mortuæ, multum sanguinem
ore et naribus eiectans. vt recepit spiritum, di-
scussa oculorum mentisque caligine, visum re-
putans secum, et faciem pericli, quod erat stul-
titia commissum, pœnitētia correxit. Magnum

hoc

hoc : maius quod sequitur . Indus quidam inquieti vir animi , et ad extremū perditus , cum crescentibus in dies vitijs , eo processisset , vt nullum sibi videretur receptum habere ad pœnitendum , in dolorem vltimum furoremque conuersus , mori destinarat : sese in fluuium rapidissimum iacit : sed cum relabentium vndarum impetu , atque innoxio volumine , in littus fuisset reiectus , certus relinquendæ vitæ , in siluam penetrat nutricem ferarum , vt quem respuerant aquarum fluctus , vorarent bestia . immane dictu , et quod prope superet fidem , tigrides , leones , pantheræ , aliaque id genus animalia , quibus scatebat silua , humanum licet sitiant sanguinem , et carnibus vescantur , cum viso homine paulum consisterent , fugam rapiebant . at ipse in se crudelior , quam ipsæ fuissent immanes feræ , præ ardore iraque non compos sui , cum lænam vidisset catulis incubantem , accessit impudentius , vt eam irritaret catulis abreptis : sed illa , non violentia mota , non iniuria accensa , raptorem sequitur lento passu , perinde vt se feram esse obliuisceretur , matrē meminisset : dum tandem , ipso confidente , apprehensos mordicus catulos in vastam solitudinem retulit concito cursu . Stupor animum , et quidam veluti torpor tenuit membra mirantis : tum vero ad se rediens . Quid cogitas hominum profligatissime ? ecqua erit finis miserationum tuarum ? si res carentes sensu te repudiāt ,
refu-

refugiunt, rationis expertes? nepe maculari metuunt aquæ ab sorpto: feræ attactò corpore tam infando: quin tuas ipse sordes confessione abluis, et vitam emendas? hæc ille secum. Sed grauiſſimum est imperium consuetudinis: cum exitisset noua peccandi occasio, effudit omnem memoriam optimarum cogitationum: in grauiora se scelera immerſit: dein iter facienti oblata est ſemel atque iterum facies horrenda: et vox accidit ad aures. Quantum ſuppliciorum te com meritum putas tantis ſcleribus? iam tandem tibi gladium per viscera exige, et infelici dextera occumbe. his viſis auditisque, ad nos accurrit, ita perturbatus et pauens, vt non color, non vultus ei conſtaret: nec prius abiit, quam alteram inſtitueret rationem vitæ, priore detecta. Ceterum hic quoque a noſtris, et conſilio prudenter, et exitu feliciter, prouiſum est, vt quæ inſtabat peſtilentia, quam minimam ſtragem daret. nouem noſocomia inſtituta. corrogata ad hanc operam aureorum millia viginti duo. cautum, vt affecti omnes huc reciperentur: ad eosque curandos viſendosue admitterentur tantum homines prouectæ ætatis: adoleſcentes arcerentur ingreſſu, huic morbo magis obnoxij. Quæ a nobis hic geſta, ſuper ſe deo communibus. addam de immaturo exitu Patris Barptolemæi Iacobi. Non ita diu in hoc Collegio fuit: quattuor videlicet meſes, non amplius: ſed ſi computes fructus, difficile ad fidem

fidem est existimare totidem annis tam multos extare potuisse. per callebat Indicarum diuersarum gentium linguas duas: a suauitate loquendi nomen sibi inuenerat apud populum: Mizqui Simi appellabant: quod apud illos sonat melleam linguam. nempe, quod de Nestore et Xenophonte accepimus, ex eius lingua melle dulcior fuebat oratio: sed ita tamen, vt cum delectatione aculeos etiam relinqueret in animis audientium. vel hoc tantum erit argumento: quod cum in suo huc aduentu octoginta duntaxat reperisset in Sodalitio piorum, quod domi nostræ cogitur, plus mille quingentos in decessu reliquit. amorem erga eum totius populi, in quo adiuvando, contagione pestis animam effudit, vniuersorum dolor, et celebritas funeris declarauit. tanta autem templum ipsum, viasque ferentes, inundaueat multitudo cupiditate videndi, vt quo componi posset, fores fuerint occludendæ: nec aliunde magis argumentis, quorum vita iucunda est mortalibus, eorum mortem esse acerbam. Sacra supellex aucta lychnuchopensili argenteo, et lipsanotheicis duabus: singula dona binis aureorum millibus æstimantur.

AREQVIPENSE ET PACENSE
Collegia.

HAEC DE AREQVIPENSI accep-
ta sunt. Vir nobilis, colaphum mercato-
ri in-

ri incusserat: eam ob rem coniectus in carcerem. at mercator vsus consilio nostrorum cum illum conuenisset, veniam ab eo suppliciter petere occupat, multis admirantibus, liberatque vinclis. Aliæ insuper sublatae sunt discordiæ maioris periculi: auditi multi de tota vita. emendati complures. in varia loca excursu multiplici fructu. Hæc priore anno. Vberior materiã posterior præbet. Indus erat quidam ita incuriosus salutis, vt quæ commisisset crimina, hariolo Indo exponeret, grauesque pœnas ab eo impositas persolueret, more Gentilium: hunc quoque tetigit clementissimus Deus: ergo cum subisset pœnitentia, tantus eum dolor cepit facinoris admissi, vt non nisi diuenditis facultatibus omnibus non modicis, distracta etiam veste pauperum subsidio, petitum veniam accesserit. At mulieris Indæ cura laudatior: communicabat frequenter, orabat Christum sponsum, vt quo integrior corpore, et liberiore anima a sordibus, migraret ad cælestes nuptias, euocaretur in ferijs Catharinæ martyris: hoc enim erat et ipsi virgini nomen. exaudita ipsius vota ostendit euentus. dicta die percepit Eucharistiam summo affectu, dein redijt domum: at in templo nostro sacra continuabantur: cum extolleret sacerdos cælestem hostiam venerandam populo, dareturque, consuetum eius rei signum, audiijt ipsa: tum repentino delibuta gaudio. Tuum ego, inquit,

quit, o Iesu benignissime, corpus sæpius suscepi, nunc me in cælum transfer, vt tuo iucundissimo aspectu fruam. eaque illi suprema vox fuit. felicem dixeris virginem, non tantum vitæ religione, sed etiam opportunitate mortis. Sex e nostris diuersis temporibus adiacentia prædia, oppida etiam longe dissita obierunt: et difficile iter emensi, plures casus superarunt. Sed accesserunt solatia fructuum perceptorū. multos e vitiorum cæno, multos e superstitionum tenebris eduxerūt. trecenti amplius, breue intra tempus, Deo acquisiti: e quibus nonnulli magistratum inter suos gerebant. aliqui ætate iam confecti, ad illum diem reseruati, beneficio diuino. Vni cuidam claudo mancoque, vt impertitum est baptisma, conuersi statim ad vsum pedes, manusque. quæ res miraculo omnibus, multis etiam incitamento fuit. Haud facile exprimas nostrorum aduētus ad quascumque terras Indorum: multo minus discessus. ibi lætitiæ videas, hic mæroris certamina. in vtroque immodici Indi. nihil compositum ad ostentationem. sed hæc cur distinctius ponantur nihil necesse habemus.

NEC SVAE ETIAM defuerunt excursionis e collegio Pacensi. Aliqua eorum capita ordine memorabuntur. Multi, qui nihil, præter nomina, et acceptum olim baptismum, habebant Christianorum, instructi, et petita a Deo per confessionem acceptaque venia mutati.

tati. Indus, vt natura est gentis, intemperans, effuderat se in omnes libidines, quas haud ita pridem male coercitas, qualiscumque Christianæ professionis reuerentia tardauerat: huius dormientis fauces ita dæmon aliquando oppressit, vt cum sanguine videretur exitura vita: mulier, quam canis ingenti magnitudine laniaturus accesserat, beatissimæ Virginis opem inuocauit: huic affuit Dei mater, illi Christus: et vterque remedium præscripsit peccatorum confessionem. Audite nunc exemplum memorabile, quod propter rei atrocitatem per totum regnum fama vulgauit. Quidam ad turpem concubinatum Indam feminam pellexerat: quam cum aliquando ad infestum torum vi minisque compulisset, prouecta nocte cælum tonitru concuti, tremiscere terra, densasque inter tenebras micare ignes, et per fenestrarum rimas effundi, vt ferirent oculos animosque adulterorum: cadit interea scissis nubibus largiffuus imber, cum grandi grandine crepitante super tectum: hic mulier subito pauore correpta, Virgo, inquit, Maria fer opem: tuere me obsecro. at vir ferox, et impius, mediam complexus. Tace, sis, stulta: scilicet auxilium vllum ferre potest Maria. abscidit extremam vocem fulmẽ subitum, quod intonuit, et adhuc loquentem auellit ab amplexu mulierculæ, quattuorque aut quinque passus eiecit extra lectum: et flamma corripit arida nutrimenta:

trimenta: surgit mulier perterrita, miserum
 inclamat, excitat, peruellit: nempe exanima-
 tum metu, non exanimem putabat: trahit digi-
 tos pedum, corruunt: pedes ipsos, diuelluntur:
 hoc illa magis pertimuit: conantem domo egre-
 di, et mortuum extrahere, impediēbat ignis in-
 trorsum repellēs: ad extremum vociferata hor-
 rendum, conciuit vicinos: et ægre protracto
 informi cadauere, reperiunt hominem, mirum
 dictu, hiantē ore, sine vllis dentibus, sine lin-
 gua: omnia præterea membra ita soluta, et flu-
 xa, vt vel leuiter contrectata, manum sequeren-
 tur. Hic finis impuri impudicique hominis fuit.
 at mulier alieno malo edocta, quamquam extra
 periculum, non extra metum, cum vndequa-
 draginta millia passuum confecisset, ad no-
 strum templum se contulit, melioris vitæ insti-
 tuendæ. Ipsum porro templum quod a sanctis-
 sima Trinitate nomen accepit, perelegans ta-
 bernaculum, aliaque nonnulla, quibus nuper
 auxit, liberalitate piorum, visenda habet. Al-
 tero anno, Inda quædam mulier sexaginta mil-
 liaria pedibus emensa, ad nos accessit causa ba-
 ptismi: hac præfatione vsa, quod cum graui af-
 flictaretur morbo, maxime ægram habuerit il-
 la cogitatio, ni Christiana esset, relinquendum
 corpus inhumatum, prædam alitibus ferisque.
 Quodam in loco cognitum est adhuc montes
 ipsos prisca formidine venerationem habere:
 huc cum venisset sacerdos cum Cacicio (no-
 men

men est veterum Antistitum Maumetanæ superstitionis) rogatu incolarum, aqua lustrali expiatis montibus, statuit victricis trophæum Crucis. Quin etiam Cacicius, cum ex oppidanis aliquot pauentes vidisset, et abstinentes ascensu, ridens eorum irritum metum, primus ascendit. et, Quam timenda, inquit, maiorum numina, quæ pedibus nostris proculcamus. inter hæc grates Deo agebantur, qui illato lumine, tam crassas tenebras ex ipsorum pectoribus expulisset.

CHITENSE COLLEGIVM.

QUO MAGIS progredior in Peruana Prouincia, maior mihi aperitur campus: sed sequar compendia, vt ea percenseam, quæ vos intelligam non nolle: a superuacuis et perse cognitis abstinebo. Quid sit Chitum: quam longe ab vrbe Lima: quo primum tempore nostri introducti: scriptum est litteris, quibus duos annos cõiunximus. Igitur, vt exerceri hic cœpta munia Societatis, mirum quantum nos amare cœperunt fere omnes, præcipue Indi. Hi vero libentissimis animis ad nos venerunt, vt audirent verba salutis: cum antea, id vt facerent, nulla vi subigi possent. gaudent videlicet affabilitate sermonis, et humanitate perspecta: difficile est exacto affirmare numero confitentes. matutinis pomeridianisque con-

cionibus qui interfunt, summa amplius septem-
 num millium concepta. nec dispar est magnitu-
 do fructuum. hoc vno verbo plurima compre-
 hendi. sit vnum atque alterum exemplum pro
 multis. ex vna domo decem pellices extrusa.
 Sodalitium institutum: id enim compertum ad
 Indorum animos excitandos valere quam plu-
 rimum. nemo admittitur, nisi post longa expe-
 rimenta: scrutantur apud quos delitescant con-
 cubinæ, et hortantur expellere: conuocant ho-
 mines ad concionem: sunt præsto ægrotis, eos-
 que opere adiuuant, et lautiore cibo. in sollem-
 ni pompa sacrosanctæ Eucharistiæ, processere
 sodales, agmine composito, cum candidis faci-
 bus, veste ipsi intima rubra, extima alba, con-
 spiciendi: eo ordine, silentio, incessu, vt efflue-
 rent lacrimæ ex oculis admirantium: quo etiam
 die, data est, magno apparatu, tragœdia de
 conuiuio Assueri regis. Sed hæc, et alia tam
 digna exempla, tam breuiter, nisi maioribus
 vrgerer, non referrentur. Nunc, quoniam in
 rerum commentarijs qui missi sunt hoc anno,
 est diserte perscriptum de terræmotu Chiten-
 si, deque eo rettuli nonnulla, prout acceperam,
 biennio ante in Collegio Limensi, quæ con-
 gruerunt, vt præmonui principio huius Pro-
 uinciæ, non repetam: sarciam si quid erat omis-
 sum, ne nostrum officium desideretur. Cum
 vndaret terra, et fluctus more volutaretur in-
 festa, vt dudum perscripsimus: non domos so-
 lum,

lum, sed montes etiam ipsos, collesque subuertit. Indorum multitudinem, quæ eo tempore in reducta valle Baccho operans, recenti musto obruebat calorem mentis, collis supernatans operuit, magnaque inuoluens umbra faciem loci prioris abscondit. Alibi Indos ducentos quinquaginta simili strage obrutos affirmant. Nulla fuit familia, quæ alios mortuos, alios discerptos non luxerit. ex vna tantum domo, illustris femina, cum septemdecim filiis nepotibusve oppressa, trimula dumtaxat puella, quam nutrix ægre extulerat, superstite. Et fuit terra mota tam ingenti clade, vt sæpe, prænuntiâ pestilentia: nimirum Deus, qui suspendit interdum plagam, quo feriat fortius, flagello insonuit, vt præsentem ætatem coerceret metu, posteram incitaret exemplo. Sed quoniam hac de peste, eiusque natura, satis superque diximus in Limensi, non habemus necesse repetere. dicam illud vnum: in vrbe Chito, intra spatium bimestre recensa esse mortuorum capita amplius quatermille, exceptis infantibus, quorum vix centesimus quisque effugit. pellicum porro permagna strages: interiire supra duomillia: deterior enim magis sexus quam virilis absumptus. Ceterum multi, propinquante morte, horrendis monstris exterriti: nec defuere, qui cum efferrentur feretro, reuixerunt, magna admiratione metuque exportantium. sed et vnus experrectus sacerdotem magnopere

expetijt confessionis faciendæ. Tempeſtas hæc
 magnam noſtris materiam præbuit caritatis,
 magnam patientiæ exercendæ. vbi remiſit in
 vrbe, conſedere in loca proxima, quæ conſli-
 ctabantur, peræquo labore et fructu. Indorum
 ſodaliū pietas maxime enituit: aderant agro-
 tis, eoſque auxilio et alloquio iuuabant: mor-
 tuos inſuebant in funebrem tunicam, et ſepul-
 turæ mandabant. nullum omnino Chriſtianum
 officium ab illis prætermiſſum, licet præſenti
 periculo. At nobis decem aureorum millia in
 ædificationem domus, et comparationem ſu-
 pellectilis attributa: in annos ſingulos aſigna-
 ti aurei ſeptingeni: et factum eſt ſcholarum ini-
 tium, a tenui, vt ferme omnia, principio. nunc
 quidem diſcipuli centum quinquaginta, ea fel-
 citate ingenij, vt quamuis magna pollicean-
 tur. et dederunt primitias duo in Societatē re-
 cēpti. Sequenti anno ſecuta rerum conuerſio,
 quæ tamen in melius ceſſit. Cum enim mi-
 grandum noſtris eſſet in ædes commodiores,
 exorta eſt tempeſtas, et turbo: et iam ceſſerant
 veteri domo: ita vtrinque excluſis, habitādum
 fuit ſatis anguſte: intereā quattuor bipartiti
 Paſtum Concamque (nomina ſunt vrbium) et
 ad alia etiam oppida ſe extendere. conſecuta
 illa ſollemnia. ſedatæ inimicitia: peccata com-
 preſſa: vaga multorum libido ſanctiſſimis ma-
 trimonij legibus coercita. quibus rebus affecti
 Paſtenses litteras ad Præſidem Chitenſis re-
 gni

gni composuerunt, orantes, vt coniungens auctoritatem suam cum voluntate ipsorum, impetraret a nostris lōgiorem commorationem. Hæc inter, discussa est illa caligo, quæ tenebat: et nostri, Calendis Ianuarijs anni octogesimi noni, in laxiorem domum, magna gratulatione ciuitatis, et apparatu celebri, adducti: restauratæ scholæ, quæ defluerant: Philosophia etiã explicari incepta: e diuersis religiosorum familijs aliquot auditores habemus. Fecunda fegetes, et vber in hoc regno, e quo aditus ianuaque ad regiones etiam disiunctissimas, quæ dicuntur inaluisse ad messem: vt ex communi quidem voto, sed quod maxime tempori conueniat, orandus sit dominus messis, vt mittat operarios in messem suam. Ceterum priore anno Pater Ioannes de Hinosoza decessit: is quanti fieret viuens ab vniuersa ciuitate, pompa funeris procurata a Clero, et dolor vniuersorum ostendit.

SEDES IULIENSIS.

IULIENSE OPPIDVM incolis frequentissimum, in Parœcias quattuor distributū excolitur a nostris. De eo, quæ proxime scripsimus, valde admirabilia, transmissa etiam nuper: et quidem prudenter. nam cum vererentur, ne amitterēt litteræ superiores, et defraudaretur Societas cōmemoratione rerum ma-

gnarum, maluerunt in eam partem peccare
 quæ esset cautiore. Ego actum non agam: nisi
 quod reponam hymnum, quem uti accepistis,
 beata Virgo docuit hominem, quem liberauit
 inflatione tibiaram. Dudum verba ipsa non
 acceperam: nunc accepta reddo, eodem fere
 numero, atque ordine, quo descripta sunt In-
 dica lingua: sunt enim talia, ut propter breui-
 tatem metri referant anapaestum: et seruaui,
 quantum potui, simplicem illam dictionem, re-
 motam ab omni lenocinio. utinam conatus
 euentui respondeat. Sunt autem de Christo pa-
 tiente.

*Pater en noster, genitor noster,
 Rigidis clavis in Cruce fixus.
 Cor transfixum cuspide amoris.
 Cruor e toto corpore manans,
 Omnes circum proluit artus.
 Cernis ne caput, decliue caput,
 Caput hoc, flauæ simile aristæ.
 Viden, ut cingunt spineaserta,
 Usque ad tenerum fixa cerebrum.
 Patris, heu, nostri cerne capillum,
 Sparsum, incomptum, sanguine fædum.
 Oculi tristes, lumina madida,
 Roseas lacrimas large effundunt:
 Fluxisse putes molle corallum.
 Heu, confudit iam decus oris,
 Pallorque genis sedet exanguis.*

Etiame

Etiam ne manus, atris ne manus,

Patris nostri pulchræne manus,

Ferro affixæ sanguine rorant?

Os mellifluum patris nostri,

Pro me misero iam conticuit.

Extra Solymæ mœnia terræ,

Crucis exiuit mole grauatus:

Et pro scelerum mole meorum,

Extra Solymam crucifixus obit.

Ex filo ipso videtur longior fuisse hymnus, sed hominem rusticum cepit obliuio reliquorum. templum porro illud, Deiparæ sacrum, tamque multis et magnis inclytum miraculis, visitur in celeberrimo olim fano Ethnicorum superstitionis, et quotidianis pæne prodigijs auget Christianorum numerum, firmatque sobolem succrescentem. est autem ita sanctum apud omnes, ac religiosum, vt a maculoso, et impuro adiri, nefas putēt: maculæ prius eluuntur apud nostros, et crimina expiantur. hinc magna domi frequentia, animos confessione purgantium, et corpora reficientium cibo. Larilares populi sunt agrestes, et barbari, vitam vagam, inopemque persequentium, quam venatu sustentant: miseros ob hoc vnū dicas, quod referāt feras: nisi essent miseres, quod Christum, quem agnoscere est vita æterna, adhuc quidem minime agnoscunt. Sex principes il-

lius

lius gentis ad nostros miserunt, se de ipsorum sententia consilium vitæ capturos: expetierunt locum oppido extruendo: eo sexaginta viri, cū vxoribus, et liberis, cōmigrarunt: ac spes est fore, vt propediem exuti barbaris erroribus, moribusque, Christum induant, et viuendi disciplinam mitiorem. Ceterum mittuntur nostri varias in partes, et narrant mira relatu: vt de aliquibus adductis ad extremum vitæ ludificatione diaboli, sed subito visu affatuque cælestium admirabiliter ereptis: aliaque id genus complura, quæ quoniam, quotannis audiuntur, quamuis præclara, prætermitto. ita enim comparatum est, vt frequens consuetudo non parum detrahat de rerum magnitudine: et homines rara magis, licet parua, quam magna, si sint consueta, delectent. Alterius anni pestilentia, et laborem auxit nostrorum, et fructum. igitur, cum pestifera tempestas, toto effusa Peruano regno, in Iuliensem quoque agrum affectaret viam, nostris visum est dare operam, vt obuiam iretur aduentanti, præmunitis animis cælesti remedio, ac supplicationibus pijs. adhibitam cohortationem publicam, vt in præfenti malo, tantus sequutus est ardor animorum, vt sacerdotes omnes, affectorum non secus, et cupientium morbum anteuertere, interdium, noctuque, sine vlllo discrimine, vel a prima ætate repetitis confessionibus, obruerentur: quanta id diligentia fieret, curaque, vidissetes

les ex non occulto mærore, et claris lacrimis
confitentium: eadem erat omnibus sollicitudo,
aut potius formido iniecta: quin, et in confusa
multitudine inuentus est, qui alta liberaque vo-
ce, vt exaudiretur a cunctis, et crebro singultu
interficiēte verba, se accusaret, quod, cum tot
accepisset a Deo beneficia, memor et gratus
non fuisset: quod sacerdotes non perinde vene-
ratus esset, vt eorum dignitas, et sanctitudo po-
stulabat: quod denique plura admisisset, qui-
bus multorum oculi, aures, animique offende-
rentur: orare proinde, vt veniam petenti da-
rent ipsi, et a Deo immortalī coniunctis pre-
cibus impetrarent. non facilis existimatio est
(vt efficacius mouent exempla, quam verba)
quam sint hoc viso quasi face subdita, flam-
mati animi prius incensi. responsum est vni ab
omnibus, vt vnicuique conscius subijciebat
dolor, diuersa quidem voce, sed fletu consonan-
te. Ex agris etiam commeabant rustici, pasto-
resque: et qui per ætatem non poterant pueri,
senesque, humeris subuectabātur: fuere aliqui,
qui largo pretio emerunt ventionem, vt quali-
bet iactura rerum, defatigatione corporum,
peruenirent ad locū, vbi leuarentur animi one-
re peccatorum: quibus audiendis sacerdotes,
cum occupatam operam haberent, fratres sin-
guli per nosodochia distributi, in solandis æ-
gris curandisque, nihil cessabant: ita et sanati
multi, nec quisquam mortuus, qui non ante ani-
mum

mum peccatorum fordibus expiasset. Ergo dū augetur numerus cælestiū, et in obscuritate tēporum elucet Christianorum industria, dæmonis inuidia exarsit. conueniunt ministri iniquitatis, capita conferunt venefici, percurstant lectulos ægrotorum, occulte inspirantes venenum. Nimirum, hanc luem ingruere, conspici aceruos funerum, numerosque languentium, propter auitam religionem relictam: ad quam scilicet reuertantur: hoc solum esse remedium. Hac illorum oratione, magis pestifera quam ipsa esset pestis, vt in calamitate sunt plerique superstitiosi, infecti sunt nonnulli, qui antea non satis integri: horum augebat amentiam, quod finitima oppida, in quibus adhuc vestigia antiquæ superstitionis, erant intacta, nec vllum cōspiciebant funus: cum immanem in modum fœuisset clades Iuliensis. sed excitauit se ipse Deus, cui curæ mortalium vltio: et tarditatem supplicij grauitate pensauit: quiescente Iulia, vicina oppida pestilens annus infestabat, per id tempus, quo intermissa satio, minabatur etiam famem. Ceterum super multos, quorum perspecta est in Deum fides, vt in casuum aduersis, eluxit pietas viduæ opulentæ, ac nobilis. Vnicum habebat filium, et posteritatis spe, et magna ingenij morumque indole carissimum: agebat annum duodecimum: quæ ætas maxime petebatur a peste. ob hoc mater magis sollicita. illuc cuncta vergere, vt prospiceretur

retur

retur adolescentuli salutem: et adhibuit quidem humana præsidia, quæ excogitarat ingenium vsu edoctum: sed spem omnem ac fiduciam in diuinis habebat. Arietes quinquaginta (sunt maiore corporis habitudine, quam nostri, forma camelis non valde dissimiles) in pauperum vsu distribuendos dedit: rem præterea diuinam faciendam curauit: cui interfuit ipsa, non vt olim, comitante cœtu matronarum nobilium, sed stipante turba mendiculorum, quos ipsa conquiserat, vt per eorum ora transmitteret preces ad Deum, exaudiendas, vel tuendo filij corpori, ne inuaderetur morbo, sic enim dicebat, vel si aliter visum, animæ leuandæ. filius post paulo peste corripitur: nec propterea secius mulier in officio: orat sacerdotē, vt quandoquidem domo ipsa egredi non possit ægroto affixa, adducat quotidie quā multos velit pauperes, pro salute filij liberali stipe donandos. Deo acceptum donum, votumque: cum aliorum, qui simili afficiebantur morbo, tæterrimus spiraret odor oris et corporis, ipsius adolescentuli ita erat suavis ac iucundus, vt exotica vnguenta crediderint nostri, qui illum inuisebant: verum, cum deinde scrutarentur omnia, compererunt non ex arcula vlla, aut e pyxide, sed e corpore ipso efflari, atque e spiritu ægrotantis: qui deinde sanitati redditus, ingenti parentem, atque oppidum totum lætitia cumulauit. Sed et pueri Indi (tercentum

tum

tum erudiuntur a nostris) magna affecerunt oppidanos voluptate , cum magno apparatu exposuerunt in scena , in fabulæ morem , quod patrocinium receptorum hominum in fidem et clientelam suam Angeli præstent .

PANAMANA SEDES, ET SANCTI
Iacobi.

PANAMA vrbs est in isthmo , duo maria , a meridie et septemtrionibus finitima , arcus faucibus dirimente : quem in locum , commercium multarum gentium , mutui vsus quotannis contrahunt ad tres menses . magnus hic nostrorum labor , siue in negotiatorum æquitate tuenda , et rerum contractarum fide , siue in audiendis confessionibus ex utroque mari confluentium . quamquam , anno superiore , spectata est eorum fiducia , atque constantia in Deum . cum enim aduentare diceretur classis archipiratae Angli , trigintaque miliaribus non longius abesse , et qui ætate erant , aut sexu imbecilli , quidquid poterant rerum opumque secum asportantes , in tutiora dilaberentur : nostri vrbe non cesserunt , auxilio solatioque remanentium : nec vero destiterunt , ante paschales ferias , adornare ædem aramque sepulcralem Christo Domino , sollempni instructu : quod cum alia templa facere timor prohibuisset , mirum est , quam res illa fuerit omnibus , seu visenda

fenda propter speciem, siue propter opinionem contempti periculi iucunda. Ceterum prauæ aliquot consuetudines abolitæ. Aethiopes, quorum hic magnus est numerus, confessione purgati, et concionibus imbuti. neque ipsius vrbs terminis nostrorum caritas se continuit: in vltiora etiam se porrexit. Cum ad portum, qui appellationem traxit a nomine Dei, Hispaniensis classis vtraque appulisset, et bellica, et oneraria, eam ad prouinciam duo destinati, ita pressi sunt multitudo negotiorum, vt fere opprimerentur. illud admirabile, nec silentio prætereundum: cum enim tanta sit grauitas huius cæli, vt ab externis, corpore sustineri vix possit, ex quo et sepulcrum Hispanorum nominatur: tantaque esset vis ægrotantium, vt maximam partem, nosodochio lectulos non sufficiente, in nuda humo iacerent, grauis sacerdotis nostri oratio, et multo magis exemplum (ipse enim suum lectulum eo comportandum curauit) ita permouit homines pecuniosos et nobiles, ipsos etiam principes classium, vt ad inopes ægrotosque certatim fragula mitterentur, et fomenta: fueritque id temporis, locus ipse similis institutis veterum Christianorum: qui, quacumque ex occasione, infirmos muneribus et cura sustentabant. sacerdos item alter cum socio missus Mexicanum versus, cum classe, quæ aduersus impetum piratarum erat instructa: et fuit pretium mittendi.

mittendi. ipso in cursu (Mexici ne, an alio in oppido, quo diuerterunt: nam de hoc neutrum habeo diserte præscriptum) sacerdotem quædam extrema iam senectute, Erasmi illius, numquam sine execratione nominandi, olim discipulum, valdeque cupidum nostros videnti, cum sacerdote altero reconciliauit, a quo grauitèr dissidebat, cum offensa multorum,

SEDES SANCTI IACOBI, Limesi Collegio adnexa, multiplex Societatis munus utroque anno egregie tutata est. puellæ, pueri, mulieres, viri, distributis temporibus, ad doctrinam Christianam instituuntur. Dominicis diebus sub vesperum conueniunt plurimi, præcipue e Sodalitijs, qui post auditum sermonem de rebus pijs, sese flagellis acerrime accipiunt. Templum porro ipsum amplum est, et magnifice instructum, cui additum sacellum pulcherrime pictum, dicatum nomini beatæ Virginis, quæ Cæsarangustæ in Aragonia colitur supra columnam: atque hoc ipsum, postridie Calendas Februarias, summa omnium gratulatione. statimque a concione inuentus est vir nobilis Aragoniensis, qui aureos centenos quotannis sacello assignauit.

EXPEDITIO TVCVMANA.

TVCVMANORVM regio latissima, in spatio ac cælo in Orientem, Paraguais, qui sunt

sunt finitimi Brasiliæ; in Occidentem, Chilenfi regno obtenditur: Peruanis in Septentrionem inspicitur: Australia eius per vastos, ac desertos locos ad fretum vsque Magallanicum excurrunt. Hinc ad omnes illas provincias perfacilis aditus, per planiciem ita patentem, vt plaustrorum velocitate bina millium passuum millia superentur. magna temperies cæli: nec caret tempestatum varietate: sic tamen, vt calores magis, quam frigora sentiat. Ceterum, propter immensitatem camporum, adeo ventis obnoxia, vt eorum impetu arbores radicitus euellantur: eam ob causam, multis in locis colunt Indi subterraneas speluncas. nullæ hic venæ argenti, aut alterius metalli, gossipij magna vbertas, quod in filum a deo subtile artificij manu deducitur, vt sit etiam vtile in intimam vestem: nec Italicum linum desideres, incolæ frequentissimi: sed variæ linguæ: eorum præcipue, qui ad ripas fluminum, imitissimo omnes ingenio, et ad pacem potius, quã ad arma propensi: verum si laceffantur, indomiti: sagittas et ipsi inficiunt veneno: plerique auitam superstitionem tuentur, diabolo addicti: pauci Christum induere: sed ita negligentes religionis, vt ignorent penitus, quod profitentur. ad has tenebras pellendas, quartum iam annum missi sacerdotes duo cum socio: sed et ex Brasilia accesserunt quinque: vt ex vtraque parte nouum hunc orbem videatur Societas esse cõplexa.

plexa. sedulo nauatur opera Hispanis Indisque. de Hispanis nihil agā, quos sacerdos vnus, qui hanc prouinciā sibi depoposcit, magnæ vir auctoritatis, facultate, a sacra fidei Quæstitoribus concessa, in officio continet, obiens vrbes quatuor, diuersis inter se locis, tota prouincia distantes. res Indorū persequar paulo diligētius. In vrbe Sācti Iacobi, vbi Episcopi, Prætorisque sedes, et caput totius regni, nostri sedē habent, domo temploque ædificatis: ex eoque varia in oppida fructuosæ peregrinationes susceptæ: ferme in hūc modum. Vbi ventum est in oppidum, cognoscunt primo de Cacicio (Cacicios iā scitis esse capita rerū) quot sint in oppido nondū facti Christiani: e Christianis, quot turpi pellicatu implexi: illos vt abluant, hos vt rite coniungant. Principio diei omnes in templum cōuocantur: factō sacro, vbi Christiani solum inter sunt, ceteris admisis verba fiunt ad cunctos: tum ad meridiem vsque Ethnici instruntur: baptizantur a prandio ad vesperam: dein Ecclesiæ ritu coniugia celebrantur, et aures dantur confitentibus. ad hanc rationem dies omnis consumitur. confessionum numerus iniri non potuit. sacra aqua tincti ab vno Patre Alphonso Barzana per illud tempus excursionis (ex quo de reliquis coniectes) sexies mille, sexcenti: copulati matrimonio ducenti supra quinquies mille: et hic quopue fructus caro constitit nostris: cubile illis plerumque, terra,

tento-

tentorium cælum, maidum cibus: frumenti genus est, pauper culis hominibus cum mutis animalibus commune. et tamen inter hæc omnia animis vigeant. Pater idem Barzana cum Calsaquenses (nomina sunt populorum) Hispani subegissent, mitioribus præceptis ad Christi cultum erudit, breui tempore imbuedos. His feliciter transactis, redijt ad urbem Sancti Iacobi, vbi et audiendis multorum confessionibus vel ab ipsa pueritia, operam posuit omnino salutarem. Septuaginta duo iam grandes natu Christiana sacra susceperunt. Post hæc cum super quinque linguas, Cacæ etiam (Calam scripsi in litteris superioribus, et ita legeram in commentarijs) sibi subsidium comparasset, qua in his terris plurimum vtuntur, exijs septingentos informauit ad fidem, quingentos triginta septem a peccatis absoluit: multo plures, a soluta libidine ad sacrum matrimonij vinculum adduxit. primum Barzanam patria ipsorum lingua audiuerunt Indi verba facientem, non secus illum admirantes, ac si de cælo lapsus fuisset. abijt deinde Tucumanum, ea est vrbs, vnde nomen prouinciæ, mira vbertate foli, et hominum luxuria. hic, præter alia re Christiana gesta, Iubilei tempore octingenti amplius auditi, eorum maxima pars nuptiarum legibus astricti. hinc se ad Sulenses Indos contulit, Hispanis admirantibus. Homines illi sunt immanissimi: ni malis feras dice-

re in specie humana. foeda omnibus paupertas: maxima opes arcus et sagittæ: reliqua negliguntur: venatu victitant: tanta prorsus audacia, vt non multis ante annis Hispanorum urbem succenderint: et adeunt interdū ad Hispanos, certis temporibus, operis faciendi: sed Hispanorum nemo se ipsis committere audet. ita indomita habetur gens, et omnino infociabilis. sed tamen Barzana, vno puero comite, obtulit se præfenti periculo, eius tantū fretus auxilio, cuius causa laborabat. igitur mitigauit Deus efferatam gentis sauitiam, quo esset utilior constantia sacerdotis. excepere barbari nostrum, saltantes pedibus ad strepitum cymbalorum modulantium: quin et cientes simulacra belli, magna lætitiæ significatione: et colere pari humanitate. Ipse autem ex ijs, varia per loca, adiunxit Christo duomillia septemdecim: nuptijs rite coniugauit mille quingentos sexaginta duos. sed tantum emolumentum non fuit sine opera impensa. trananda sæpe flumina: viæ inuixæ pedibus perrumpendæ: superanda itinerum longitudo, pertenui sæpe cibo, quem afferrent herbarum radices euulsæ: ea denique perpetienda, quæ vel iuuenem robustis viribus, ne dum Barzanam, affecta iam ætate, defatigare potuissent. etsi tantam rerum difficultatem, vt sæpe fit, morbus excepit. denique tumentibus, et vlcerosis pedibus, post nonnumquam mensem redijt ad Sancti Iacobi, plenus laborum,

rum, et fructuum, erecto animo, corpore afflicto. venienti occurrerunt Indi Diaguia, facto agmine, vt ad se flecteret orantes: illum sibi magistrum dicentes, illum patrem, illum matrem, illum sibi, post Deum, omnia. Recepit Barzana, vbi se refecisset aliquot dierum quiete, ad illos rediturum. Lustra uit deinde, vbi se paulum confirmauit, pagos propinquos, et in ijs, nonaginta sex capita lucrificit: aliaque gessit utilia salutis animarum. quod et fecere alij in varias partes dimissi. ex hoc enim domicilio patet aditus in regiones diuersas: et certatim vndique expetitur. sed quota pars operariorum ad tantas terras? nuper cognitum est ingentem Hispanorum multitudinem in media barbarie contineri. Hi quinquagesimum ante annum, cum Malucas peterent, Magallanico freto superato, vi tempestatis facto naufragio in barbarum littus eieci sunt: euadere sapius tentantibus ignotorum montium asperitas obstitit, et feritas incolarum. Igitur barbaris permitti propagarunt vitam, et genus. nulla ex parte facilius ad illos transitus, quam ex Tucumano. et omnes eo tenentur eundi desiderio. Sed sacerdotibus duobus destinatis, reliqui sunt in statione ac vigilia, vt quocumque opus fuerit accurrant.

MISSIO IN PROVINCIAM SAN-
ctæ Crucis.

SUPERIORIBVS litteris traditum est,
tres e nostris, multorum accitu, ad prouin-

D d 3 ciam,

ciam, quam Hispani Sanctæ Crucis appellant, iter direxisse, sacerdotes duos cum socio communi. a quibus quantum sibi pertimuerit dæmon, vel ex eo conicij potest, quod annum plenum atque integrum posuerunt, opportunitatem transitus expectantes. Sed tota de hac prouincia, et moribus hominum, quædam necessario ponenda, exceptis ijs, quæ alias diximus, vt apud quos laborent nostri facilius intelligatur. Distat a Suquisachenfi et Potosina vrbibus, idest a fine Peruani regni, non procul: cingitur, Orientem versus, prouincijs latissimis, vbi homines crudelitatis infandæ: regio ipsa, vt olim scripsimus, æqua et plana: polium Australem conspicit ad gradus prope duodeuiginti: et quamuis torreatur caloribus, interim afflatur vento, sic frigido, vt afficiat corpora. bona incolæ sunt omnes et integra valetudine: vita longissima: quam multi ad centesimum vsque annum, nonnulli ad decimum præterea extendunt. venatui indulgent. solum gossipij ferax, vt diximus de Tucumano: infecundum frumenti vinique: abundat maicio, et oryza, communi cibo: frumentum enim et vinum a Peruano regno accersitur, longa difficilique vectura: sed præsertim vinum, per abrupta scilicet viarum, et ardua montium: vt vnus plerumque cadus centenis aureis æstimetur. hæc porro inopia vini est causa, cur nostri in sacrificando parce admodum de eo delibent: nec

plus

plus, quam includeretur in nucis putamine: quam et Deus aliquando, non sine miraculo, suppleuit. fama enim est apud Paraguasos diuidium cadi non adeo magni per annos quindecim suffecisse quinis sacerdotibus quotidie facientibus: sic vt eodem semper esset in flatu, et numquam imminui videretur. quod tamen vinum, simulatque ex Hispania nouum allatum est, confestim euanuit: vt appareret illud diuinitus contigisse. Sed redeamus, vnde discessimus. Ferarum genera, ad Sanctæ Crucis, diuersa ab Hispaniensibus permulta. in ijs Struthio-cameli: quorum in nidis quadragena quinquagena oua reperiuntur, tantæ amplitudinis, vt in vnus diei victum satis sint hominibus trecentis: nec desunt viperæ, et pestiferæ serpentes. redditum est proxime de Sonalijs, quæ suū ipsarum aduentum tinnitu indicant, vt ne obsint imprudentibus. huc addendum, quod sunt hebeti oculorum visu, cis tertiam vlnam: natura prouidente, vt quo virus illis nocentius, minorem habeant facultatem ad nocendum. Flumina plurima, et auctu pluuiarum imbriu late stagnantia, vt vtram in partem fluant non facile dignoscas. vrbs ipsa in accliu colle, ex quo et vniuersæ prouinciæ nomen Sanctæ Crucis in monte. alluitur riuulo ab initio Quadragesimæ ad diem vsque dominicæ Ascensionis pisculento. Hæc quoque, vt alia quædam, sunt posita in annalibus superioribus: sed si

quis utroque componat, illos comperiet praesentibus vel illustratos, vel correctos fuisse: certe nihil iteratum sine causa. quod etiam admonui de Peruana prouincia scribere aggressus, mites sunt incolae natura, nec inhumani: ceterum, si irritentur, intractabiles. Itatini finitimi feroces, ceteros mortalium habent contemptui, solos Hispanos in pretio, a quibus se iactant oriundos: gens acceptarum iniuriarum apprime tenax, ut nesciant obliuisci. Mulier quaedam grauisimo affecta morbo, cum esset morti proxima, dolere vehementer coepit, et conqueri: nec lacrimis parcebat: scitanti herocauisiam fletus (is erat Hispanus) quia, inquit, ante hos annos viginti a te colaphum accepi, cum essemus ad Paraguaos: eius iniuriae dolor mihi adimit vitam. adeo verum est, quod vulgo iactatur, Qui facit iniuriam scribere in aqua, qui accipit in are. Vestium nullus usus: feminae tantum folijs, aut corticibus arborum aduehlant corpus: vbi tradita sunt nuptum, minor cura tegumentis: cum tamen Hispanorum oppida adeuntur, sumitur amictus in egressu deponendus: vbi sauit frigus, quod fit plerumque flante Austro, domi se continent, totos dies iuxta focum atque ignem agentes: exeuntes titionem gestant manu, eumque identidem applicant ad stomachum, flatu subinde vim eius reuocantes, ne obtorpeat. comam non nutriunt, sed diuerso tonsu se a ceteris Peruanis distinguunt.

syncl-

incipit alij, alij occipitium, quidam dexteram
partem capitis, quidam sinistram acutis con-
chis, ad eum modum quo nos nouaculis, abra-
dunt. sunt etiam, qui circumtonso capite lon-
giores capillos relinquunt in vertice, eumque
morem, longa sæculorum serie, a viro quodam,
cui Paicumæ nomen, prædicant accepisse: eum
beatum Thomam Hispani arbitrantur, a quo
Indorum illud nomen non valde abhorret: et
perhibent Paraguais euangelium annuntiasse:
quin etiam quodam in lapide, si velis credere,
pedum ipsius vestigia monstrantur. cataclysmū
agnoscunt, eoque duos, Paitacurum, et Paia-
mandren, vt nusquam postea comparuerint, ra-
ptos fuisse, multæ singulis vxores, octo, decem,
plures, quot quisque potest alere. neptis auo nu-
bit. sunt et apud illos, quæ impediunt matrimo-
nium contrahendum, et quæ dirimunt contra-
ctum: sunt etiam, quæ iniustum licet, contra-
ctum non soluunt. sancta coniunctionis vincu-
la, et affinitatis. a saturo concepto, dum edatur in
lucem, secubant vir et vxor: carneque et pisci-
bus abstinent, sollempni ieiunio: vbi mulier pe-
perit, si quidem marē, auus superstes, aut alius
quiuis genere proximus, nomen imponit: ar-
cum et sagittas offert: si feminam, auia filo
quodam alligat furas, non sine cærimonia:
pater interea, per dies aliquot, in lecto quie-
scit: vbi surrexit, religio est animal ferire,
vel leui ictu: quod is ad infantem pertineat:

comesse

msb

comesse quodlibet dentatum, etiam piscem: ad vxorem accedere, donec puer primis plantis vestigia insistat. vt puella excessit annum, parentes virum destinant (is est proximus a cognationis gradu secundo) ad illum addeunt, arcum, sagittas, et ligonem afferunt, symbola sponsalia: si accipiuntur, extemplo gener oppigneratus abducitur domum, vt proceret rem familiarem focerorū, donec puella nubilis fiat. quod, si adolescentulus petere occupet, fert se ad foceros cum fasce lignorum: si placet sponsus, vterque admittitur. nulla apud illos Deorum simulacra: dæmonem solum venerantur, ei primitias offerunt frugum messisque: in venatu piscatuque, quod studium apud homines præcipuum, ei se addicunt totos, deuouentque: non tam spe boni adipiscēdi, quam mali arcendi cupidine. namque et eorum corporibus assidue nocet. Indus quidam ad alterum e nostris sacerdotibus accessit, verberibus male acceptus, liuenti corpore, et cruento: mox se a dæmone (Thoborococi appellant) ita tractatum, propter neglectas primitias dicentem, vox pariter et vita defecit. Sed id inter eos, qui Varai, idest bellicosi, nominantur, frequentissimum: quod nisi oculis vidissent nostri, superaret fidem. Certis anni diebus lymphata mente in siluas aguntur, vastamque solitudinem, et inconcinnis saltibus, vocibusque inconditis Candire inclamantes (de illo absurdam

dam

dam nescio quam texunt fabulam, iam inde ab eluione orbis terrarum) per præruptos scopulos, densaque arbuſta, per ardentem etiam prunas, et mortiferas serpentes incedunt, sine vlla noxa. ex horum numero bacchantium, mulier quædam ad sacerdotem deducta est: cum interrogaretur, an se dæmoni addixisset, diras respondit mihi sum omnes imprecata: ergo iam pœnas luis sacerdos inquit. tum ad eius collum cum arculam alligasset, in qua Sanctorum reliquæ, furor resedit. mox facta peccatorum confessione (erat enim Christiana) penitus liberata est. Hæc porro narrabat, se, in illa insaniam, nescio cuius impulsu coactam, vt hac atque illac discurreret, et Cædite nominatim sæpius appellaret. Funerum ingens superstitio. Vt mulier viro tradita est, funebrem tunicam sibi atque illi perpolite textit, in qua cadauera insuenda. vbi desperata est ægroti valetudo, propinqui plurimum arenæ congerunt, in qua deponatur semimortuum corpus: eum existimant lectum esse quam mollissimum: et aliquot ante mortem diebus moribundo adhuc viuenti et videnti sepulcrum effodiunt: dein cadauer rubro nigroque illinunt, horrendum in modum: diuersis plumis exornant: arcum, et sagittas, reliquaque arma apponunt, quibus olim vsus in bello: non nihil etiam cibi, et potionis: cadum ex maicio in similitudinem vini corrupto: anatem præterea, et gallinam, et post vltimam con-

clama-

claminationem, admonent vt festinet fugam, dū
 suppetit commeatus. coniunctissimus quisque
 attonso capite luctum ostentat. octauo post
 die a præcone indicuntur exequiæ: et conue-
 niunt frequentes. sed pridie eius diei, vt habea-
 tur hic mortuo honos, sese vino ingurgitant,
 post annum instauratur funus eodem ritu, et
 repetitur ornatus comptusque capitis, toto
 anno neglectus. Varai non adeo superstitiosi:
 nec tamen funerum negligentes. vt quis mor-
 tuus est, qui sunt ex eodem genere, ad parie-
 tem solumve allidunt caput, corpus etiam ex
 alto præcipites agunt, quasi quærentes mortē,
 per speciem mæstitiæ. mira diebus festis crude-
 litas: si quem in prælio ceperunt, eum per illos
 dies nigro purpureoque colore depictum, a-
 dornatum plumis, repletum mero, quo lætior
 contemnat mortem, alligant arbori: is, vel ab
 ebrietate, vel a desperatione, animo sumpto
 (neque enim se redimi vlla ratione pateretur)
 contumelijs iaciendis in circumstantes, pro-
 brisque fœdissimis, instigat vltro ad cædem,
 tum testulis coniectis in faciem carnificis, ex-
 probrans virium infirmitatem, adeo incendit
 hominem, vt vix tandem, ligneum pugionem,
 duratum olim ad ignem, terque quaterque
 magna vi adigens in caput, medium diffin-
 dat: accurrunt statim mulieres, et (quod hor-
 reant aures) recentes a morte artus, et ad-
 huc tepidos auide deuorant, laniatu infando:
 tanta

tanta est diaboli potestas in illas gentes . nar-
rauit etiam Hispanus, magnæ vir auctoritatis,
quiddam hanc ad rem mirifice pertinens. No-
ctu iter faciebat cum indigena viarum et ser-
monum perito : ad radices montis audit non
procul, duos verba facientes ; quærit de comi-
te, qui sint : Indus (inquit ille) cum dæmone
colloquitur . tum curiositate humani ingenij,
cum accessissent propius suspenso vestigio,
Indus solus repertus : et interrogatus vbi nam
esset alter , qui loquebatur , diffugisse respon-
dit ad eorum aduentum : tum orauit vt apud se
requiescerent illam noctem . domus erat longa
pedibus centum , et late patens , vt aliæ in illo
tractu, nullis distincta contignationibus, aut
cubiculis ; nullum in ea instrumentum , aut su-
pellex, præter pharetram, et arcum, ac rete
pensile pro lecto , cui , hiberno tempore, sub-
sternunt prunas ad rigorem frigorum mollien-
dum . Cognouit Hispanus huc sæpe dæmonem
se afferre : ergo cum clamculum in pariete IE-
S V S N A Z A R E N V S carbone scripisset,
audiuit iratum diabolum attulisse mortem do-
mino , dein amplius eam domum ingredi non
esse ausum . In hanc incultam et agrestem
siluam, qui e nostris destinabantur, tertio idus
Apriles, huius sæculi anno octogesimo septimo
Copachuncho (id est vltimum Peruanæ regni
oppidum) cum comitatu militum viginti, ca-
put casside, pectus thorace tecti, metu Cirigua-
norum,

norum, cum calceis ex cannabe, quoniam magna pars itineris pedibus erat conficienda, capessiuerunt viam: diuinum numen in rebus etiam paruis sapius experti: nam iumento, quod portabat duos vini cados ad sacrum faciendum, ex alto decedente, crebroque allidente illos ad saxa, neuter cadus offendit: aliorum omnium cadi effracti: transferunt sacerdotes Vapaim flumen, vt assolet, rate, id est, connexis inuicem lignis ne dissoluantur: ea homines Indi, ad corpus adalligatis funibus, inter natandum trahunt: biduum positum in sarcinis vectoribusque transportandis: in postrema vectione, ligna multa aqua madentia, ruptis vinculis submerguntur: et traxissent secum fratrem nostrum, socium sacerdotum, si nare nescisset. perituris vtique sacerdotibus, si hoc contigisset illis ignaris natandi. ceterum cum fluuij, plana, vt diximus, loca inundassent, per continuas aquas erat iter faciendum, maximo cum labore, et discrimine vitæ, vix equis enatantibus. Nusquam diuina prouidentia defuit: nam cum pernoctare non liceret in aqua, ad iusta interualla cuniculi (alti sunt cubitis binis, lati bis senis passibus) quos in sicco formicæ effoderant maiusculæ, diuersorium dabant: capiunt cuniculi singuli homines octonos denosue. equi, ne pedibus intumescant, connexis lignis superponuntur: nec deest pabulum, extantibus herbis in aqua, vltra bipalma-

palmarem magnitudinem: ipso in itinere, e-
 comitatu duo baptizati morti proximi: alter
 tribus, ad summum, guttis, quæ remanserant
 in cucurbita: alioqui desiderasset baptismum.
 ex hac ianua cælû ingressi. Hæc repetita sunt,
 quoniam in superioribus litteris paulo alter
 erant rescripta. Ceterum quam gratus omni-
 bus nostrorum aduentus fuerit, vix æstimari
 potest. Domus erat apparatus et instructa, vt
 desideraretur nihil, multa admodum reijce-
 rentur. Pecuniæ hic apud Hispanos nullus vsus:
 res veterrimo ritu, permutantur: templum,
 domusque summa ciuium lætitia a primis fun-
 damentis ædificari cœpta, breuique ad tectum
 et fastigium peruenere. Quarto die ab aduen-
 tu, is fuit feria secunda Pentecostes, alter e pa-
 tribus sermonem habuit ad populû: nusquam
 maior gratulatio: manabant omnibus præ gau-
 dio lacrimæ, recordantibus, vigesimo iam et
 sexto anno, ex quo conditû esset oppidû, nemi-
 nem auditum fuisse concionantem. Die sacro
 sanctissimæ Trinitati, cum sacerdos vterque
 in eam gratiam sacrificium Deo obtulisset, de-
 derunt se linguis, quas vtilissimas videbant
 fore, addiscendis: alter cum fratre socio Gor-
 gogoquæ, qua finitimi plures vtuntur: Varæ
 alter, quam Brasilia tota, Paraguaorumque
 et Itatinorum regio; alijque populi longe di-
 stinctissimi communem habent. igitur, Hispan-
 nis duobus vsi interpretibus et magistris, prima
 rudimen-

rudimenta ediscere, et ad compendiū redigere
 cœperunt, in eis que ita profecerunt, homines
 ætate licet prouecta, vt quartum intra men-
 sem, Catechismum, rationem audiendi con-
 fessiones, reliqua que plebi necessaria primi
 reddiderint, magna omnium admiratione, et
 utilitate plurimorum. mirabantur autem non
 magis Indi: qui eos arbitrabantur vel esse de
 cælo demissos, vel ex se genitos, cum pueri es-
 sent abductos in Peruanum regnum, nunc de-
 mum rediisse: quam Hispani: quippe quattuor
 mensibus tenere linguam, quam ipsi viginti an-
 norum spatio vix percepissent. Nec tamen in-
 terea nostri, dum Indorū ediscebant linguam,
 nihil agebant. Hispanis confitentibus matuti-
 no operam dabant: reliquum tempus consu-
 mebatur in discendo: dein cœperunt diebus
 festis Indorum agmen cogere ad templum:
 mulieres erant mille quingentæ: par virorum
 numerus. iam qui Christo nomen dederant,
 peccata confessione expiabant: quod num-
 quam antea factum: sic vt nemini, nisi ceteris
 auditis, iterum liceret accedere. explicabatur
 interea doctrina Christiana: res et propter vti-
 litatem expetenda, et propter nouitatem iu-
 cunda: et nunc, interdium, noctuque totam vr-
 bem strepentem audias Indorum virorum, mu-
 lierumque (quinguageni centemque Hispanis
 singulis deseruiunt) alternis, vel coniunctis
 vocibus, Christianam doctrinam concinen-
 tium.

tium. cum primum Gorgotoquen linguam sibi comparauit alter e sacerdotibus, in finitima oppida excurrit: plurimorum, qui titulo tenus videbantur Christiani, confessiones excepit. Ceterum ne cuiquam victus causa esset molestus, permutatione acuum, vitreorum globulorum, et aliarum rerum ceteroqui parui pretij, quæ illic magno æstimantur, cibum sibi socioque parabat. eorum qui baptismo abluere, vel confessione expiati sunt, numerus iniri non potuit. ex illorum numero non paucis, qui confecti morbo seniore, post baptismum, eo ipso die, siue postero decessere, baptismus ipse prerogativa fuit caelestis triumphus, sed cum tres operarij non satis essent ad tantam mensuram, submissi alij sacerdotes duo, quorum alter Gorgotoquen, alter Chanensium linguam cepit ediscere. Ceterum vnus ad Itatinos profectus est. Est Itatinorum gens effe-rata et barbara, quippe finitima Touis humana carne vescentibus, et iaciendarum sagittarum peritissima: vnus de eorum Cacicij, vbi audiuit a nostris profectioem parari, attulit munera, farinam aliaque cibaria gentis, vt illis vesci consueffent: orauitque maturarent proficisci. Igitur sacerdos vnus die sacro nascenti Virgini, cum socio ex Hispano patre, matre Itatina (neque enim licebat cum pluribus) magnam sui desiderium relinquens Indis Sanctæ Crucis, qui eius manum certatim exosculantes, multis cum lacrimis, prosperum iter precabantur,

E e

cabantur,

cabantur, discessit. celebrabatur ipsius aduentus, quacumque iter faceret, sollempni gratulatione, festisque lusibus, ritu gentis, præcipue pilæ. de hoc lusu, quoniam hactenus ignotus, breuiter aliquid dicendum. Pila est e cuiusdam resina arboris compacta, leuis tamen, et quæ minimo pulsu magis resiliat, quam folliculus quicumque: eam porro non manu impellunt, aut pede, sed capite, et, si forte, cubito, mirantium accipientiumque dexteritate: et est magnum victori præmium. Nec deerant viri principes, qui se suaque oppida permitterent Patris voluntati. Vbi venit in caput prouinciae, sacrosanctam Crucem incredibili omnium lætitia erexit, et locum quemdam constituit, quo conuenirent, quasi ad templum. incredibile est, quantum sit vniuersi populi in sacerdotem nostrum obsequium, et obseruantia: ergo imbuuntur præceptis Christianis, nonnulli etiam salutaris aqua abluuntur. tam felicibus initijs vnum præcipue obstat, quod singulis vxoribus non sunt contenti: et quo nobilior quisque, aut opulentior, eo pluribus nuptijs ambiuntur. in hoc præcipue est laborandum. sed fuerunt aliqui rectum iter ingressi: inter hos, Cacicius, quem paulo ante dicebamus attulisse munera, Christianas partes ita amplexus est, vt iam verbo castiget dubitantes, et tardiores instiget exemplo. Per solui anno priori. Venio ad posteriorem. Quattuor igitur sacerdotes in prouincia

Sanctæ

Sanctæ Crucis, frater vnus. Pro se quisque suam linguã edidicere: at frater duas: et singuli partiti sibi prouinciam, regiones obeunt, moribus, sermone, locisque maxime distantes: de quibus separatim dicendum. Vnus ad Varaos concessit: de quibus etsi posuimus supra non nulla, hæc alia adijciuntur. habitant in locis proceritate arborum opacissimis: earum præque feraces fructuum, Peruano regno, nedum Europæ, ignotorum. poma sunt infra magnitudinem pyri, nigra extrinsecus, intrinsecus alba: nascuntur in ipso trunco arboris, non sub folijs: ita densa, vt corticem operiant. Inter Varaos nullum honoris discrimen, aut dignitatis: se ipsos inter se æquales esse iudicant, finitimis superiores: quos etiam bello captos, opere exercent, eosque ita contemnunt, vt rogarint adolescentulum comitem sacerdotis, an et Varai in suscipiendis Christianis sacris, eadem aqua, qua reliqui, eodemque ritu essent abluendi. at noster, vt vel ab ipsis primordijs Christianæ humilitati assuescant, seruos, vel primos, vel cum dominis promiscuos baptizabat. et prouiderat dæmon futurum aliquando, vt hi ad Christum conuerterentur: propterea insitum erat in omnium mentibus, rei, quæ sub aspectum non caderet, nullam esse fidem habendam. ita mussabat apud eos, non minus diuina fides, quam humana, vel elusa, vel eiecta. Nunc quoniam gens est nimia animi, et

Ecce 3 semper

semper aita cupientis, suis ipsi artibus edocti sunt, vt standum putent promissis, nec minus gloriosum esse, pro fide cōtra perfidiam, quam pro obedientia pugnare contra cōtumaciam. Sacerdotem nostrum in magna veneratione habent, contra quam facere soleant erga suos. Cacicios, et Curacas: quibus videlicet raro obtemperant, nisi fortibus in bello, aut iubentibus iucunda. nihil igitur non agunt ex ipsius arbitrio: quo etiam præcipiente creati sunt magistratus, Hispanorum more suis virgis insignes. Non minimum etiam amorem erga eum declararunt hoc facto. Erat ei aliquo eundum, per viam impeditam ac difficilem: hoc vbi acceptum est vulgo, mulieres, pueri, senes, sponte egressi, certatim deiectis arboribus, amorisque impedimentis, purgarunt iter, feceruntque vt superari facile posset, ad nouem vsque miliaria, quo intendebat. Scytharum more nullam habent ciuitatem: domos facile mutant, et supellectilem: etsi hæc illis omnino curta, aut, præter arcum: et sagittas, grandesque cucurbitas, quas minutis quibusdam vtenfilibus stipat, potius nulla. plures uxores habere decorum est: a reliquis abstinent. filiorum exortum parentes trimestri ieiunio excipiunt, certa que ciborum abstinentia. trimi pueri, aut quadrimi depelluntur a lacte, tum eos ad omne crudelitatis genus exercent: bello captos illis permittunt sagittis perendos: qui certo ictu expositum

positum interfecerit, laude et præmio, insuper etiam interfecti cognomine honoratur. hi luxus infantium: hæc iuuenum æmulatio: quin et viri ipsi in magno nominum ambitu sunt, pro numero scilicet occisorum in bello. e crudelitate enim ac cæde genti nobilitas: ad eamque excitari se volunt impositis nominibus canū, tigridum, aliarumque ferarum animantium. Lunam nascentem ingenti clamore, totiusque corporis iactatione venerantur. nulli dij. nulla deorum imagines. nulla formula, aut consuetudo iurisiurandi. religio nulla. septem dæmonum genera et nomina agnoscunt: eos vt colant, malorum, quæ ab ipsis inferuntur, mortis etiam, timor facit. sunt tamen superstitionibus maxime dediti. ineuntibus bellum, si sagittæ deciderint, si lectorum pensilium funes rumpantur, pro omine habetur: venefici inspectas sagittas reijciunt, probantur: infelices illæ, et, si retineantur, hæsuræ in corpore retinentis: hæ certæ, et numquam frustra mittendæ. ceterum cum se Luna curuare cœpit in cornua, vt colliment, brachia: vt celerius currant, furas et femora, plurifariam incidunt: mox puluere e combustis corporibus ferarum rapacium, aut velocium aspergunt: eodem modo mulieres, brachia, faciem, crura, quæ postea cuiusdam arboris succo (cœruleus est, atque omnino indelebilis) ornatus causa perfundunt. Sed hæc eorum consuetudo affligendi

punctiunculis corpora, communis est, non secus, atque apud nos, flagellis verberandi. hac formidine pueri coercentur: pueri inquam, nam in adolescentes, et natu grandiores nulla animaduersio. furti crimen apud eos ex omni memoria ignotū: et ideo magis vitatur, quam si vetitum esset. nihil venale: si quis veste, aut re alia careat, donatur ab his, qui abundant. mortuorum corpora contingere nefas: eos tamen lacrimis et lamentatione prosequuntur. mulieres, continuantes diem ac noctem eulando, ieiunæ cadaueri adsunt, tunduntque parietem capite, et pauimentum crebra corporis volutatione verrunt. mitius viri se gerunt, ostendunt defuncti sagittas, arcum, et clauam (claua enim magni ponderis in prælijs Varai vtuntur) non sine eius laudum, et rerum præclare gestarum in bello commemoratione. totos dies octo peraguntur hæc tristitiæ imitamenta: noctes interea ducuntur insomnes: aut a somno reditur ad vociferationem et luctum. quibus autem lacrimis et conclamationibus prosequuntur funera, iisdem etiam excipiunt carorum aduentum: vt iam nostri, ab effusa illa comploratione, vel decessisse aliquem cognoscant, vel accessisse. Atque hæc de moribus Vararum, qui nunc paulatim, Deo annuente, mitigari, et ad humanitatem traduci cœpere: et apparent in eis aliqua vestigia bonitatis. Repertus vnus, qui in illa plures vxores

res habendi licentia, vitam castam et cælibem duxerāt, iam annum quinquagesimum: interrogatus, vllōs ne stimulos sensisset, igne sue libidinis: plurimos, respondit, et acerrimos: sed omnes illos, quod admoneretur animus, vni Deo, cui placeret castimonia, morem gerendum esse, superatos: is nunc ablutus baptismo in suscepto vitæ proposito libentius perseuerat. baptizati præterea mille ducenti: ad vnius matrimonij iugum se contulere amplius sexcenti: in hoc potissimum, apud has gentes, cardo vertitur rei Christianæ. hoc magis, sempiternus Dei hostis hominumque, infensus: per veneficos, suos illos ministros, sparfit hunc sermonem, quotquot tacti essent aquis piacularibus, breui morituros: et impositum est nonnullis: sed improbitatem mendacij rei euentus refellit. duo pueri, qui iam instructi, se a baptismo metu mortis subduxerant, repentino obiere: e baptizatis, adhuc quidem, pauci, nec nisi ætate extrema. Ceterum in viginti etiam regiones diuersas Christianæ religionis fama peruasit: exque ijs, Cacicij et Curacæ nobiles, nonagesimum et centesimum annum agentes, secumque ducentes, et filios, et nepotes, ad Patrem accesserunt, vt omnes baptizarentur. Inter eos quidam diuinitus, vt res ipsa docuit, permotus, ita magno elatoque animo differuit, dictitans venisse tempus depellendæ caliginis, quæ tam diu illas terras obsederat, gratesque

agens Deo auctori luminis, a quo referuatus
 esset in illud tempus, vt ardorem excitaret, in-
 nouaretque in mentibus audientium: et im-
 pleret homines certioris spei, quam quantam
 subijcere potuisset, aut senis auctoritas, aut
 oratio eloquentis: solent enim viri principes,
 albente celo, vel inumbrante vespera, adhor-
 tationem adhibere ad certamen inituros. Sub
 idem tempus Ciriguani montani, qui Tucuma-
 num regnum diuidunt a prouincia Sanctæ Cru-
 cis, et vtrinq̄ue intercludunt aditum, alioqui
 feritate terribiles, ad urbem Sanctæ Crucis
 Legatos de pace miserunt: cum quibus sacer-
 dos, qui sui colligendi, solet peregrinam expe-
 ditionem urbana commoratione distinguere,
 cum per eos dies redisset, ita locutus est, Va-
 raa lingua, quam etiam callent Ciriguani, vt
 incenderentur animi, et inuiti oculi lacrimis
 undarent. excipiens orationem eius, vnus e
 Legatis, qui reliquos atate anteibat, Quid mi-
 rum, inquit, si nos ab omni humanitate alieni
 habemur, et sumus, ad quorum aures num-
 quam talia verba acciderunt, animos penetran-
 tia, nec nisi relictis aculeis recedentia? Proba-
 runt vehementer laudaruntque nostram in-
 struendorum Christianorum rationem, orna-
 tum templi, omnemque Ecclesiasticam disci-
 plinam. quod si pax et concordia firmetur, cer-
 tum est sacerdoti, ad illos erudiendos profici-
 sci. quod et ipsi vehementer expetiere: turpe
 rati,

rati, atque adeo conquesti, præferri sibi man-
cipia (Indos a Sancta Cruce intelligunt) ea in-
re, quæ sit omnium vtilissima. Hæc de illo sa-
cerdote, qui edidicit Varaorum linguam. alter
enim, qui Gorgotoquensibus operam nauat,
adiunxit Christo quingentos viginti: a vaga li-
bidine abduxit plures sexcentis: hi partem in
vrbe, partem versantur in oppidulis adiacen-
tibus: magnopere capiuntur veritate, et suau-
tate Christianæ doctrinæ: inter matutinum tē-
pus ac pomeridianum, septenæ octonæue horæ
in illo opere collocantur: plus negotij est in eis
dimittendis, quam accersendis: sponte veniūt,
nec discedunt iniussi. Sed in oppido quodam,
quintodecimo ab vrbe milliario, dum sacerdos
neophytos perinde ac cathecumenos ad pieta-
tem erudit, affertur repente Ciriguanos aduen-
tare cum armis, seruitutem et mortem mini-
tantes. et erāt, qui dicerent vidisse. terror hinc
in omnibus, pauorque, et latior ex incerto. igitur,
vt in extrema desperatione, inopiaque con-
siliij, conclamantibus, sacerdos persuadet im-
belli turbæ, vt fuga latebrisque sese eripiat pe-
riculo: viris, quibus ætas apta ad bellandum, vt
magno animo excipiant veniētes: cetera enim
Deo exercituum curæ fore. ipse adhortator
erat in medio agmine finem rei expectans. sed
breui quieuit et rumor, et terror: præmissique
exploratores, omnia tuta nuntiarunt. credi-
tum est falsam speciem obiectam astu dæmo-
nis.

nis, rem Christianam, vt solet, obturbare cupientis. Tertius sacerdos procurat Chanensium vtilitatem, eorum lingua, quam nullo fere magistro præeunte aggressus, excoluit, Indorum duorum tantum vsus adiumento, et fratris nostri ingenio, qui, super Chiuichicocensem, Chanensi etiam operam dabat: quæ cum ita essent, vterque seorsum ab altero lustrabant terras, circuitu millium triginta: etsi diebus festis, quoniam non aberant procul, in vnum locum conueniebant. tractabat vterque hominum genus mansuetum, et simplex, mira morum facilitate, ad amicitias colendas æque et contrahendas natum, et nescium irasci: si quid rapiatur, etiam si vxor, quandoque redditur, ignoscunt: et sæpe ex iniuria gratia est orta. pollent memoria, præcipue pueri, sic vt e singulis oppidis aliqui doceantur, qui deinde cum redeunt ad suos, subdocent capita legis Christianæ: vt minimum nostris, cum eo veniunt, sit laborandum. at indigenæ venerari nostros, vt patres: colere, vt magistros: amare vt ex se ortos. quippe qui teneant eandem linguam. et obseruatum sane est, nullum maius esse vinculum amicitiarum, quam linguam communem. miserantur superiora tempora, quibus ignorabantur tanta bona: gratulantur præsentium felicitati. ex vtraque gente adhæserunt Christo, bis mille centum. e quibus nonnulli, eodem die, aut sequenti, obierunt. totidem fere matrimonio

nio coniuncti, illegitimas nuptias repudiarūt.
 et e Chanensibus quidem multi olim, a sacer-
 dote quodam, vt in transcurso, fuerant tincti:
 sed ignaros rituum ac religionis, nec Ethnicos
 diceres, nec penitus Christianos. ita magnus la-
 bor positus in eis docendis primum, deinde au-
 diendis: quamquam, ob temporis angustias, au-
 diti præcipue, qui a morte propius abessent. ad
 vnius mulierculæ confessionem euocatus pa-
 ter in quoddam oppidum, reperit miseram in-
 sutam in tunicam funeream, in conspectu sepul-
 turæ apertæ, more gentis, a mortua nihil diffe-
 rentem. extrahi iubet, imponit capiti particu-
 lam sanctissimæ Crucis, statimque illa, recepta
 potestate vocis, et mentis, culparum maculas
 confessione absterfit. Superest quartus sacer-
 dos, qui dum linguam Gorgotoquen addiscat,
 commoratur in vrbe, Hispanorum vtilitatibus
 intentus. eorum animos frequentissimis con-
 cionibus ad pietatem excitat, et criminibus
 purgat. elucet inter ceteros, Prætoris in Deum
 religio, in nostros beneuolentia: templum con-
 struitur, pro condicione loci, satis magnifi-
 cum, et amplum. ciues materiam conuectant,
 Prætor operas absoluit. spes est, intra quat-
 tuor menses, perductum iri ad culmen. data ope-
 ra est Prætoris adhibito, vt suburbani pastores
 et agricolæ, qui rarius ad urbem cōmeantes sa-
 crificio missæ rarius intererant, singulis diebus
 festis rem diuinam audire cogantur. a diffi-
 il-
 princi-

principio tā salutare consiliū prosperos habuit
 euentus. Veniunt perpetuo agmine, ad sacro-
 sancta myſteria, et ediscunt præcepta Christia-
 na: numerati sunt interdum bis mille sexcenti.
 ex eo, inertia omnis et lasciuia rusticorum ex-
 pulsa. sed Prætoris ipsius humanitas iterum me-
 rapit. Erga nos animum habet vere paternum:
 ita præſentes fouet, absentes tuetur. is litteras
 ad Patrem Prouincialem dedit officij plenas:
 nostrorum industriam commendās, qua decem
 hominum millia ad Christum dicit esse conuer-
 ſa: nouamque lucem, et quasi mentem eorum
 aduentu additam esse ciuitati: orat eundem,
 hortetur Patres, et pro sua auctoritate admo-
 neat, vt laxent sibi, pro re bene gesta, aliquid
 laboris, et interdum, quantocumque spatio
 temporis, simul animos corporaque remittant,
 ne opprimantur vires mole negotiorum. Hu-
 manum consilium, sed prope necessarium: quie-
 tem enim excludit magnitudo vtilitatis per-
 spectæ. Idem Pater, vt Gorgotoque lingua se
 succinxit, ad varia loca egressus, auxit Chri-
 stianum gregem capitibus ducentis septuagin-
 ta sex: aliaque multa gessit e re Christiana,
 quæ, quia communia sunt, et contrita iam vsu,
 relinquātur. Vix credi potest, quam latum cam-
 pum hæc prouincia aperuerit Societati. nam,
 vt regiones alias præteream, Prætori, ad Tim-
 buos eundem est, cum manu numerosa: atque
 vrbs ædificanda ex Proregis præscripto. id si
 fiat

fiat, ut spes est, plures e nostris mittendi sunt,
aut ingens animarum seges deferenda. Sed hac
de re quoniam in superioribus reposui,
(etsi pro Timbuorum, fuit transcri-
ptum Timbiorum, facili lapsu)
plura addere su-
perfedebō.

P R O-